การฌาปนกิจศพ

นางวรพาทย์ประพันธ์

(เจือ รัชตะสังข์)

ณ ฌาปนสถาน วัดเศวตฉัตร ถนนเจริญนคร

บางลำพูล่าง อำเภอคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ ที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

นางวรพาทประพันธ์

(เจือ รัชตะสังข์)

ชาตะ ๑๖ มีนาคม ๒๔๔๑

มรณะ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๑๕

คุณแม่

เมื่อเวลา ๗๐–๘๐ ปีล่วงมาแล้ว นายทิพย์ พันธัย ข้าราชการโรงภาษี (กรมศุลกากร) มีภรรยา ๓ คน คือ นางละม้าย นางแพ และนางฮวด มีบ้านเรือนอยู่ในสวนข้างวัดเศวตฉัตร ตำบลบางลำภูล่าง อำเภอคลองสาน จังหวัดธนบุรี บุตรของนายทิพย์ที่เกิดจากนางละม้าย มี ๔ คน คือ

๑. นายเกษม พันธัย เคยรับราชการในกรมศุลกากร ถึงแก่กรรมเมื่อ ๑๒ พ.ศ. ๒๔๙๒

๒. นายสืบ พันธัย เคยรับราชการในกรมศุลกากร ถึงแก่กรรมเมื่อ พ ศ. ๒๕๑๓

๓. หลวงวรเดชพิศิษฐ (สงัด พันธัย) รับราชการในสำนักพระราชวัง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ จนถึงรัชกาลที่ ๙ และเมื่อครบเกษียรอายุราชการแล้วก็ยังคงปฏิบัติงาน ในสำนักพระราชวังอยู่จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

๔. นางเจือ รัชตะสังข์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๔๑ ตรงกับวันพฤหัส ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ

คุณแม่ เป็นบุตรคนสุดท้ายของคุณยายละม้าย และเป็นบุตรหญิงคนเดียว เมื่อยังเยาว์วัยอยู่ในหมู่ของพี่ชาย ๓ คน จึงมีนิสสัยและจิตใจเหมือนเด็กชาย ประกอบกับมีชีวิตอยู่ในสวน ฉะนั้น คุณแม่จึงมีความชำนาญในการขึ้นต้นไม้สูง ๆ เช่นต้นหมาก ต้นมะพร้าว และต้นไม้ผลอื่น ๆ กับยังมีความชำนาญในการกระโดดน้ำ ว่ายน้ำ ไม่แพ้เด็กชายชาวสวนทั่ว ๆ ไป

เมื่อคุณแม่ อายุได้ประมาณ ๑๐ ปี อยู่ในเกณฑ์ที่จะต้องเข้ารับการศึกษา สถานศึกษาในสมัยนั้นมีไม่มากนัก สำหรับเด็กชายก็ไปเรียนตามวัด สำหรับเด็กหญิงเพิ่งจะเริ่มมีโรงเรียนเป็นครั้งแรก คือ โรงเรียนวังหลัง (ชาวบ้านเรียกว่าโรงเรียนแหม่มโคล) ตั้งอยู่ที่ตำบลวังหลัง อำเภอบางกอกน้อย ซึ่งเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลศิริราชปัจจุบัน ภายหลังโรงเรียนวังหลัง ได้ย้ายไปตั้งที่อำเภอบางกะปิและเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

เมื่อพี่ชายของคุณแม่ถูกส่งเข้าโรงเรียนหมดทั้ง ๓ คนแล้ว ญาติผู้ใหญ่ของคุณแม่แนะนำให้คุณยายส่งคุณแม่เข้าเรียนในโรงเรียนวังหลัง แต่คุณยายไม่เห็นด้วย เพราะสมัยนั้นไม่นิยมให้เด็กหญิงเรียนหนังสือ ประกอบกับคุณยายมีญาติเป็นเจ้านายฝ่ายใน จึงส่งคุณแม่ให้ไปอยู่ในวัง คุณแม่จึงเข้ารับการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก ทั้งในวังสวนสุนันทาและในพระบรมมหาราชวัง (วังหลวง) เป็นเวลา ๔-๕ ปี

ถึงแม้ว่าจะไม่มีประกาศณียบัตรรับรองคุณวุฒิให้ คุณแม่ก็มีความรู้ ความชำนาญหลายอย่าง อาทิเช่น อ่านเขียนหนังสือไทยได้ การครัว การเย็บปั๊กถักร้อย การจัดดอกไม้ การเย็บกระทง การทำบายศรี ฯลฯ โดยเฉพาะการทำบายศรีซึ่งใช้วัสดุหลักคือใบตองนั้น คุณแม่มีความชำนาญและปราณีตมาก เมื่อประมาณ ๒๐ ปีมานี้ คุณแม่ก็เคยได้รับเชิญให้ไปแสดงการทำบายศรีให้เหล่าอาสากาชาดดู นอกจากนั้น ในเรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีของไทย ตลอดจนมรรยาทของกุลสตรีก็ย่อมเป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ที่ผ่านสถาบันนี้มาแล้ว นับว่าไม่มีสถาบันแห่งใดจะเทียบได้

พ.ศ. ๒๔๔๒ คุณพ่อ (หลวงวรพาทประพันธ์–เงิน รัชตะสังข์) เป็นชาวอ่างทอง อำเภอวิเศษไชยชาญ ได้หลบหนีคุณย่ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่ออายุได้ ๙ ปี เพื่อเข้ามาเรียนหนังสือ โดยมาอาศัยพระอยู่ที่วัดสามจีน (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดไตรมิตร) ที่สามแยก การศึกษาขั้นต้นสมัยนั้น เรียกว่าชั้นประโยคมีประโยค ๑–๒–๓ จบ แล้วก็ไปทำงานหรือเข้ารับราชการได้ แต่ถ้าจะเรียนในชั้นสูงต่อไป ก็ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

คุณพ่อ ได้เข้าเรียนที่วัดสามจีน วัดมหาพฤฒาราม วัดอนงคาราม วัดปทุมคงคา และโรงเรียนสายสวลี จบชั้นประโยคแล้วเข้าเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียนสวนกุหลาบ กับเข้าเรียนต่อจนจบโรงเรียนฝึกหัด

อาจารย์ (วัดเทพศิรินทร์) และเข้ารับราชการเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนวัดยานนาวา มีลูกศิษย์คนหนึ่งชื่อ นายสืบ พันธัย ลูกศิษย์ผู้นี้ชอบอัธยาศัยและรักครูเงินมากถึงกับตามไปดูความเป็นอยู่ของครูที่วัดสามจีน และเชิญครูไปเที่ยวบ้าน ดังนั้น คุณพ่อจึงได้มีโอกาศพบน้องสาวของลูกศิษย์ (คือคุณแม่) ซึ่งเพิ่งออกมาจากวังกลับมาอยู่บ้าน

พ.ศ. ๒๔๕๗ คุณพ่อได้เปลี่ยนวิธีชีวิตใหม่โดยไปเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ สำเร็จเป็นนายตำรวจ และมีตำแหน่งเป็นรองสารวัตรสถานีตำรวจนครนครบาลจักรวรรดิ์ (ต่อมาย้ายไปอยู่ สน. บ้อมปราบ) ในปีนี้เองคุณแม่จึงได้ทำการสมรสกับคุณพ่อ

พ.ศ. ๒๔๕๘ คุณแม่ได้คลอดบุตรคนแรกเป็นหญิง (บุบผา)

พ.ศ ๒๔๖๑ คุณแม่ได้คลอดบุตรคนที่สองเป็นหญิง (สำราญ–ตุ๊–ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นสุรางค์)

การคลอดบุตรทั้งสองคนนี้ คุณแม่เล่าว่า ไปคลอดที่โรงพยาบาลศิริราชซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ๆ ตัวโรงพยาบาลเป็นเรือนไม้หลังคามุงจาก คนไข้ที่ไปคลอดบุตรจะต้องอยู่โรงพยาบาลอย่างน้อย ๑๕ วัน เมื่อจะกลับบ้าน ทางโรงพยบาลจะแจกของให้มีเบาะและผ้าอ้อม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอาใจประชาชนให้ไปรับการบริการ จากบริการซึ่งเป็นกิจการแพทย์สมัยใหม่ในขณะนั้น เพราะคนส่วนมากนิยมการคลอดบุตรกันเองที่บ้านโดยใช้หมอตำแย ซึ่งเป็นหมอกลางบ้าน

พ.ศ. ๒๔๖๓ คุณพ่อมีตำแหน่ง เป็นผู้ว่าคดีศาลแขวง ไม่ได้ประจำอยู่สถานีตำรวจ จึงต้องเช่าบ้านอยู่หลังตลาดสายหยุด สี่พระยา อำเภอบางรัก คุณแม่ได้คลอดบุตรคนที่ ๓ เป็นชาย (แสงเงิน) ที่บ้านหลังนี้ เหตุที่คุณแม่มิได้ไปคลอดที่โรงพยาบาลก็เพราะขณะนั้น คุณพ่อไปทำงาน คงมีแต่คุณยายแพอยู่บ้านกับคุณแม่สองคนเท่านั้น คุณยายแพจึงทำหน้าที่เป็นหมอตำแยทำคลอด

ตอนนี้ครอบครัวของเรา จึงมี คุณพ่อ คุณแม่ ลูกหญิงสองชายหนึ่ง และคุณยายแพกับน้าพิศ ซึ่งเป็นบุตรของคุณยายแพ

พ.ศ. ๒๔๖๔ คุณพ่อย้ายไปรับราชการเป็นครูโรงเรียนนายร้อยตำรวจซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยจรเข้ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จึงอพยพครอบครัวดังกล่าวนี้ไปหมด คุณยายแพก็เข้าเป็นแม่ครัวของโรงเรียนนายร้อยตำรวจตั้งแต่นั้นมา จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โรงเรียนนายร้อยตำรวจนครปฐม ย้ายมาอยู่ที่สระปทุม แล้วยุบเลิกไป (คุณยายแพถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒) ส่วนน้าพิศได้สมรสกับน้ายศ จันทศิริ (น้าทั้ง ๒ นี้ก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว)

ที่นครปฐมนี้ คุณแม่ต้องทำงานบ้านเลี้ยงบุตรที่ยังเล็ก ส่วนคนโตและคนที่สอง ก็ส่งเข้าเรียนในโรงเรียนประจำจังหวัด การคมนาคม ณ ที่นั้น ในสมัยนั้น มีเพียงรถจักรยานสองล้อ รถม้า และเรือพาย ฉะนั้น คุณแม่จึงมีความสามารถในการขี่ม้า ขับรถม้าอีกด้วย

พ.ศ. ๒๔๖๕ คุณแม่คลอดบุตรคนที่ ๔ เป็นหญิงยังไม่มีชื่อมีชีวิตอยู่ได้เดือนเศษก็ถึงแก่กรรม

พ.ศ. ๒๔๖๖ คุณแม่คลอดบุตรคนที่ ๕ เป็นชาย (เล็ก) ชื่อ วลัย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัลลภ

นอกจากการเลี้ยงดูบุตรชาย ๒ คนซึ่งยังเล็กมาก และยังไม่ได้ไปโรงเรียน คุณแม่ก็มีงานอดิเรกประจำวัน คือตัดเย็บเสื้อผ้า ทำอาหารและขนม ลูกค้าของคุณแม่ ก็คือ นักเรียนนายร้อยตำรวจ ซึ่งนักเรียนนายร้อยตำรวจรุ่น ๆ นั้น ขณะนี้ก็ปลดเกษียรอายุไปแล้ว ถ้ายังมีชีวิตอยู่

พ.ศ. ๒๔๖๗ คุณพ่อสอบไล่วิชากฎหมายได้เป็นเนติบัณฑิต จึงขอลาออกจากทางราชการ อพยพครอบครัวกลับเข้ากรุงเทพ เว้นคุณยายแพคงทำงานอยู่ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจต่อไป คุณพ่อเช่าบ้านและตั้งสำนักงานทนายความ พวกลูกทั้ง ๔ คนเข้าเรียนในโรงเรียนสายปัญญาหมด คุณพ่อเป็นทนายความอยู่ราว ๕ ปี ทางราชการกระทรวงยุติธรรมได้สั่งให้เข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษา พ.ศ. ๒๔๗๒–๗๓ ศาลจังหวัดปทุมธานี และ พ.ศ. ๒๔๗๓–๗๔ ศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การออกไปรับราชการต่างจังหวัดของคุณพ่อครั้งนี้ คุณแม่และลูก ๆ มิได้ติดตามไปด้วย เว้นเล็กคนเดียวที่ไปเรียนหนังสืออยู่ที่สุราษฎร์ ตั้งแต่คุณแม่คลอดเล็กจนถึงตอนนี้ คุณแม่มีบุตรอีก ๕ คน แต่ตายเมื่อคลอดหมด

พ.ศ. ๒๔๗๔ คุณพ่อได้รับพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์เอก หลวงวรพาทประพันธ์ ดังนั้น คุณแม่จึงมีนามตามราชทินนามด้วย คือ เป็นนางวรพาทประพันธ์

คุณแม่ประสพมรสุมชีวิตอย่างหนัก เมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๗๔ คุณพ่อโทรเลขถึงคุณแม่ว่าป่วยหนักจะเดินทางเข้ารักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ แล้วคุณพ่อก็มาถึงแก่กรรมภายหลังการผ่าตัดลำไส้อักเสบที่โรงพยาบาลกลาง เมื่อ ๓๑ ธ.ค. ๗๔ คุณพ่อมิได้มีทรัพย์สมบัติเป็นมรดกไว้ให้ สมัยนั้นเงินบำนาญตกทอดของข้าราชการก็ไม่มี คุณแม่ต้องเลื่อนฐานะขึ้นเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนคุณพ่อ พวกเราลูก ๆ ๔ คนกำลังเล่าเรียนอยู่ดังนี้

พี่ผา อยู่ชั้นมัธยม ๗ รร. เบ็ญจมราชาลัย

ตุ๊ อยู่ชั้นมัธยม ๕ รร. สายปัญญา

แสง อยู่ชั้นมัธยม ๒ รร. เทพศิรินทร์

เล็ก อยู่ชั้นประถม๒ รร. ประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี

คุณพ่อ กับ คุณแม่ มีชีวิตเป็นคู่ครองกันมา ๑๖ ปี มีบุตรด้วยกัน ๑๐ คน มีชีวิตเหลืออยู่ ๔ คน เมื่อคุณพ่อต้องด่วนมาจากไปโดยกระทันหันในขณะที่ยังไม่ถึงวัยอันควร และกำลังมีตำแหน่งฐานะทางราชการอยู่ในเกณฑ์กำลังรุ่งเรือง คุณแม่จึงมีความเศร้าโศกมาก นับว่าตกอยู่ในท่ามกลางมรสุมชีวิตของท่านอย่างหนัก ลำพังตัวคุณแม่คน

เดียวก็จะไม่เดือดร้อนเท่าใดนัก แต่ลูกๆซึ่งกำลังอยู่ในวัยเรียนอีก ๔ คน จึงเป็นภาระหนักมากที่คุณแม่จะต้องต่อสู้ผ่าพ้นมรสุมนั้นต่อไป แต่แล้วท่านก็ได้ต่อสู้มาด้วยความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว โดยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงครอบครัวกันดังนี้

พี่ผา ให้ไปเข้าเรียนพยาบาลที่ศิริราชแทนการเรียนมัธยม ๘

ตุ๊ คงเรียนชั้นมัธยม ๖ ต่อไป เพราะได้รับทุนเล่าเรียนจากรัฐบาลอยู่แล้ว ภายหลังจบชั้นมัธยม ๘

แสง คงเรียนชั้นมัธยม ๓ ต่อไปเพราะได้ทุนเล่าเรียนจากรัฐบาลอยู่แล้ว (ภายหลังจบมัธยม ๘) แต่ให้บวชเณรอยู่ที่วัดประยูรวงศาวาส

เล็ก ให้บวชเณรและเรียนที่โรงเรียนประถมอนงคาราม วัดอนงคาราม แต่เล็กทนหิวข้าวเย็นไม่ได้นานจึงบวชเณรอยู่ได้เพียงเดือนเศษๆเท่านั้น (ภายหลังไปเรียนต่อที่โรงเรียนหอวัง และอำนวยศิลป์ธนบุรี จนจบมัธยม ๖ และไปเข้าเตรียมทหารบก)

สำหรับคุณแม่ ก็ทำอาหารเลี้ยงพระและเณร คณะ ๔ วัดประยูรวงศาฯ ซึ่งขณะนั้น เจ้าคณะ ๔ คือท่านเจ้าคุณธรรมภาณพิลาศ (ภายหลังเป็น พ อ. เพิ่ม เกตุจรูญ) เป็นญาติสนิทมีศักดิ์เป็นพี่ของคุณแม่ นอกจากนั้นคุณแม่ก็หารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ จากการทำขนมบ้าง รับเย็บเสื่อผ้าซึ่งชาวบ้านเรียกว่าเสื่อโหล คือรับเหมาเอามาเย็บกันเป็นโหลๆ

คุณแม่

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

อายุ ๓๕ ปี

พ.ศ. ๒๔๗๖ คุณแม่ได้สมรสใหม่กับคุณรพ สุวรรณวิเศษ และมีบุตรหนึ่งคนเป็นหญิง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ชื่อ จรียา (จิ๋ว) ขณะนี้ไปมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศอังกฤษ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๙ คุณแม่กับคุณรพก็หย่าและแยกทางกันแต่นั้นมา ส่วนจิ๋วคงอยู่ในความเลี้ยงดูของคุณแม่เรื่อยมาจนเรียนจบชั้นมัธยม ๖ และไปต่อการช่างสตรีพระนครใต้อีก ๓ ปี

พ.ศ. ๒๔๘๐ คุณแม่ได้ปลูกบ้านหลังหนึ่งในที่ดินซึ่งเช่าจากเอกชน อยู่ที่ตรอกช่างนาค อำเภอคลองสาน (ธนบุรี) เราได้อยู่กันรวมทั้งแม่และลูกๆเรื่อยมา พร้อมทั้งคุณยายแพด้วย

พ.ศ. ๒๔๘๕-๘๘ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง กรุงเทพถูกทิ้งระเบิดอย่างหนัก ประชาชนและหน่วยราชการต้องอพยพออกไปหลบภัยทางอากาศ ครอบครัวของเขาก็ได้แยกย้ายกันดังนี้

ตุ๊ สมรสกับศาสตราจารย์ พิชัย อังจันทร์เพ็ญ ได้อพยพไปอยู่วัดช่องลม มักกะสันซึ่งขณะนั้นนับว่าเป็นนอกเมืองหลวงแล้ว

แสง สมรสกับ ปราณี บุนนาค และรับราชการทหารคงไปอยู่ในหน่วยกรมกอง และไปราชการสนาม

เล็ก เป็นนักเรียนทหารบกและนักเรียนนายร้อยทหารบก ซึ่งโรงเรียนอพยพไปอยู่จังหวัดเพชรบูรณ์ ภายหลังเมื่อสำเร็จแล้วก็เป็นนายทหารประจำอยู่ตามกรมกอง

จิ๋ว ยังเล็กมากจึงอพยพติดตามคุณแม่ไปอยู่กับพี่ผา ซึ่งสมรสกับ ม.ล. พยุง อิศรางกูร ไปอยู่ที่หมวดศิลารถไฟ อำเภอบ้านหมี่ รวมทั้งคุณยายแพด้วย

ในระหว่างหลบภัยทางอากาศอยู่ที่บ้านหมี่ คุณแม่ก็มิได้อยู่เฉย ท่านต้องขึ้นล่องระหว่างบ้านหมี่--ลพบุรี เพื่อซื้อหาอาหาร เวชภัณฑ์ที่จำเป็นแก่การครองชีพของครอบครัว เมื่อทางรถไฟถูกทำลาย ไม่มีขบวนรถไฟติดต่อระหว่างลพบุรีกับบ้านหมี่ ท่านต้องอาศัยโดยสารจากรถถ่อหรือรถกระทุ้งซึ่งแล่นบนรางรถไฟ และมีอยู่คราวหนึ่งท่านต้องเดินด้วยเท้าตามทางรถไฟระหว่างลพบุรี -- บ้านหมี่ เป็นระยะทางถึง ๒๐ กิโลเมตรใช้เวลาเดินทางถึงหนึ่งวันเต็ม ๆ แสดงว่าท่านมีความแข็งแกร่งและอดทนอย่างยิ่ง ยากที่จะหาใครเสมอเหมือน

พ.ศ. ๒๔๘๙ -๙๒ ภายหลังสงคราม คุณแม่คงกลับมาอยู่ที่บ้านตรอกช่างนาค ธนบุรี ซึ่งมีครอบครัวพี่ผาพร้อมด้วยคุณยายแพและจิ๋ว ตุ๊คงอยู่บ้านที่หลังอาคารราชดำเนินกับครอบครัว ส่วนแสงและเล็กรับราชการทหารอยู่ในกรมกอง

ระหว่างนี้คุณแม่ก็ไปๆมาๆระหว่างบ้านพี่ผาและตุ๊เป็นประจำเกือบทุกวัน เพราะลูกคุณแม่ทั้ง ๒ คนนี้ ต่างก็มีบุตรกันหลายคน (พี่ผามีบุตร ๖ คน ตุ๊มี ๘ คน) ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ คุณยายแพก็ถึงแก่กรรม เราทราบและได้เห็นว่าคุณแม่รักคุณยายแพเหมือนกับมารดาของท่านเอง เพราะในวันฌาปนกิจศพคุณยายแพที่วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค) คุณแม่

ไปนั่งข้างเตาเผาศพโดยบอกกับพวกเราว่า "ขอให้ได้เห็นร่างของแม่แพเป็นครั้งสุดท้ายหน่อยเถอะ" แล้วท่านก็รำพันว่า "ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาหลายสิบปี หอบหิ้วกันไปทุกหน ทุกแห่ง – แต่แล้วแม่แพก็ไปสบายแล้ว"

พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๒๕๐๓ ระหว่างนี้คุณแม่มีกิจวัตรประจำวันออกจากบ้านทุกวัน เพื่อไปเยี่ยมเยียนญาติมิตรและหลานหรือไปวัดเพื่อช่วยพระจัดดอกไม้บ้าง จัดหมากพลูบ้าง ถ้าอยู่บ้านก็เย็บผ้าซึ่งได้แก่ อาสนสงฆ์ ย่าม อังสะ มีเวลาว่างก็อ่านหนังสือพิมพ์หรือหนังสือแจกงานศพ

ถ้าจะกล่าวถึงการ อ่านหนังสือ ของ คุณแม่ กันแล้ว ต้องยก ให้ท่านเป็นยอดนักอ่านชั้นเลิศคนหนึ่งของคนในวัยนี้ คือท่านจะอ่านอย่างละเอียด ไม่ว่าข่าวเล็กข่าวน้อยในหนังสือพิมพ์ อ่านแล้วก็ได้เนื้อเรื่องทั้งนี้โดยไม่ต้องใช้แว่นตาในเวลาอ่านด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๓–๒๕๑๓ ในรอบสิบปีนี้ หลานยาย คือลูกของพี่ผาและตุ๊เติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาวกันแล้ว, บ้างคนก็เรียนสำเร็จทำงานและสมรสไปแล้วก็มี ฉะนั้นคุณแม่ก็เริ่มมีเหลน จึงต้องเพิ่มภาระและความกังวลในเรื่องเลี้ยงเหลน เหลนรุ่นแรกคือ กบ และปู ซึ่งเป็นลูกชายของอู๊ด อู๊ดคือศรีรัชต์ ลูกสาวคนโตของพี่ผาซึ่งสมรสกับนายแพทย์ธนู สว่างศิลป์

๑๗ พ.ค. ๑๓ เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. คุณแม่ประสพอุบัติเหตุรถยนต์คว่ำที่สามแยกลาดพร้าว ได้รับบาดเจ็บจากกระจกรถบาด

ศีรษะและได้รับการกระทบกระเทือนมาก ต่อจากนั้นอีกราว ๕–๖ วัน ก็ได้ทราบข่าวการมรณะกรรมของคุณลุงสืบ พันธัย คุณแม่ไปรดน้ำศพ คุณลุงสืบนั้นยังไม่หายจากการเจ็บป่วย ยังมีผ้าพันแผลที่ศีรษะอยู่ ต่อมาอีก ๒–๓ เดือน ลูกๆ ของคุณลุงสืบจะนำศพคุณลุงสืบไปบรรจุที่จังหวัดชลบุรี คุณแม่ได้นัดกับคุณลุงหลวง (หลวงวรเดชพิศิษฐ) ว่าจะไปงานบรรจุศพคุณลุงสืบด้วยกัน แต่ก่อนถึงวันบรรจุศพก็ปรากฏว่าคุณลุงหลวงถึงแก่กรรมด้วยหัวใจวายโดยกระทันหัน คุณแม่เสียใจมากที่พี่ชายของท่านซึ่งมีเหลืออยู่เพียง ๒ คน ได้มาเสียชีวิตในเวลาอันไม่ห่างกันนัก เป็นอันว่าคงเหลือคุณแม่คนเดียวเท่านั้น

เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๑๔ คุณแม่ก็เริ่มป่วยมีอาการครั้งแรกคือเป็นก้อนเนื้อกลมๆที่ซอกคอด้านซ้าย เอามือกดดูกลิ้งได้ ไม่เจ็บ เป็นอยู่ประมาณ ๔ เดือนได้ไปตรวจที่โรงพยาบาลศิริราช แพทย์ตรวจแน่ชัดว่าเป็นมะเร็งที่ต่อมน้ำเหลือง จึงเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๔ อยู่โรงพยาบาลถึง ๕๐ วัน ฉีดยาและกินยาจนผมร่วงหมด แต่คุณแม่ไม่ทราบว่าเป็นโรคอะไร เพราะทุกคนไม่ยอมบอก เมื่อออกจากโรงพยาบาล รู้สึกว่าแข็งแรงสบายดี ไปไหนมาไหนได้อย่างเคยไม่ยอมอยู่นิ่ง ยังคงช่วยงานผู้อื่นอยู่เสมอ เช่นไปช่วยทำบุญ นั่งอยู่ที่วัดเป็นวัน ๆ จีบพลู เจียนหมาก และมีงานอื่นทำอีกคือ เย็บที่นอนและมุ้งให้หลาน ๆ จนครบทุกคน จะเห็นว่างานที่คุณแม่ทำเป็นงานที่พวกเรารู้สึกว่าทรมานสังขาร แต่คุณแม่ไม่ยอมอยู่เฉย อ้างว่ารำคาญ ไม่ยอมพักผ่อนเท่าที่ควร ระยะนี้ยังคงไปเช็ค

ร่างกายทุก ๒ อาทิตย์ ถึงกระนั้น ก็ต้องเข้าโรงพยาบาลอีกถึง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๒ ได้ให้เลือดและน้ำเกลือ พอแข็งแรง ออกมาอยู่บ้านไม่นาน ก็ต้องเข้าไปอยู่โรงพยาบาลอีกเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ เพราะเริ่มอ่อนเพลีย กินข้าวไม่ได้ ปวดหัว แต่อยู่เพียง อาทิตย์เดียวก็สบายดีเช่นเดิม ออกจากโรงพยาบาลวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๑๕ ต่อมาอีก ๑๐ วัน ก็เริ่มป่วยอีก ตัวร้อนจัด กินข้าวไม่ได้ เพลียมาก พูดจาเลอะเลือน และต้องนอนตลอดเวลา เดินไม่ได้ จึง ต้องเข้าโรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม หลังจากหมอ ได้ให้น้ำเกลือแล้ว ที่บ้านเมืองนนท์ รุ่นขึ้นวันอังคารที่ ๑๙ พูดรู้เรื่อง บ้าง บางเวลาปวดหัว ปวดท้อง ตัวเหลือง ท้องแข็งมาก เช้ามืดวัน ที่ ๒๐ มีอาการชักกระตุก หมดสติ ตลอดวันพุธ และวันพฤหัสบดี ที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๑๕ เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ก็ถึงแก่กรรมอย่าง สงบ รวมอายุ ๗๔ ปี

เท่าที่ได้เล่าประวัติความเป็นมาของคุณแม่ค่อนข้างจะยืดยาว ก็ เพื่อเป็นอนุสรณ์ ให้หลาน เหลนของท่านได้ทราบ และระลึกถึง

ตลอดเวลาที่คุณแม่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ นานถึง ๗๔ ปี ได้กระทำ แต่ความดี ช่วยเหลือการงานของผู้อื่นเสมอมา มีความอดทน มานะ และยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ลูก ๆ แน่ใจว่า คุณแม่ไม่ เคยทำบาปกรรมใด ๆ เลยตลอดชีวิตของท่าน ฉะนั้น ด้วยกุศลผลบุญ แห่งความดีที่ทำไว้ คงช่วยบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติใน สมปรายภพโน้น เทอญ.

ลูก ๆ

คุณยาย

คุณยายมีหลานยายทั้งหมด ๑๕ คน เป็นลูกของป้าผา ๖ คน ลูกของแม่ตุ๊ ๘ คน และลูกของน้าจิ๋ว ๑ คน และมีหลานย่าลูกของน้าเล็ก ๒ คน รวมหลานทั้งหมด ๑๗ คน ขณะนี้หลานยายของคุณยายหลายคนซึ่งต่างก็มีครอบครัวและมีเหลนให้คุณยายรวมทั้งหมด ๑๐ คน ยังจำได้ว่าคุณยายเคยพูดไว้ว่า ยายจะอยู่ถึงมีเหลนสัก ๑๐ คนไหม ซึ่งก็แปลก เพราะเมื่อคุณยายเสียนั้น เหลนคนที่สิบของคุณยายอายุได้ ๕ เดือนเศษ

คุณยายเป็นที่รักของหลาน ๆ เพราะคุณยายเป็นคุณยายที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ และพูดเล่นต่อล้อต่อเถียงกับหลาน ๆ เสมอ เรื่องที่คุณยายชอบเล่าให้ฟังก็เป็นเรื่องสมัยเมื่อคุณยายยังสาว ความสนุกซุกซนของคุณยายในวัยเด็ก ชีวิตในวังหลวงสมัยเมื่อ ๖๐ ปีมาแล้ว เรื่องราวชีวิตของคุณตากับคุณยาย คุณยายเป็นคนคุยสนุกและเสียงดัง ฟังคุณยายคุยได้ไม่เบื่อ

เมื่อต้นปี ๒๕๑๔ พวกหลาน ๆ ได้ทราบว่าคุณยายป่วยเป็นมะเร็งในต่อมน้ำเหลือง ทุกคนเป็นกังวลและห่วงใยมาก แต่หลังจากที่เข้าโรงพยาบาลในเดือนพฤษภาคม–มิถุนายน คุณยายฉีดยาจนครบและออกจากโรงพยาบาล คุณยายภูมิใจมากที่ฉีดยาได้ครบ และบอกว่าตัวเองแข็งแรงหายดี อาการต่อมาก็ดูสบายดีจนทุกคนเบาใจ และคิดว่าคุณยาย

จะอยู่ต่อไปได้อีกนาน ระยะนี้คุณยายเย็บที่นอน หมอน มุ้ง แจก หลาน ๆ เหลน ๆ ทุกคน ใครจะห้ามก็ไม่ยอมเชื่อ บอกว่า จะทำไว้ให้ครบทุกคน เป็นของที่ระลึก เวลายายตายไปแล้ว เห็นของที่ยายทำให้จะได้คิดถึงยาย

ปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๕ คุณยายเริ่มป่วยอีกและต้องกลับเข้าโรงพยาบาล แต่อาการก็ดูไม่สู้น่าวิตกนัก พวกหลานยังรู้สึกว่าคุณยายยังจะอยู่ได้อีกนาน แต่แล้วเมื่อวันพุธที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๑๕ เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. คุณยายก็จากไปอย่างสงบ ทิ้งความอาลัยรักไว้เบื้องหลัง ถึงแม้ว่าจะตัดใจคิดได้ว่าเป็นธรรมดาของโลก แต่ก็ยังอยากที่จะให้คุณยายอยู่นาน ๆ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ หลาน ๆ คิดว่าบ่านนี้ ดวงวิญญาณของคุณยายคงไปสู่สุขคติภพ เพราะตลอดชีวิตของคุณยายกระทำแต่ความดี

หลาน ๆ

"Rest in Peace, Dear Granny"

Leonora Gregory

'รักให้ดี'

นายแพทย์ ธนู สว่างศิลป์

พ่อแม่ทุกคนย่อมอยากให้ลูกของตนเป็นคนดี เป็นที่เชิดหน้าชูตาให้กับวงษ์ตระกูล นั่นเป็นความประสงค์ของพ่อแม่ที่มีต่อลูก แต่คนที่เป็นพ่อแม่เคยรู้หรือไม่ว่า ลูกของท่านต้องการอะไรจากท่าน ลูกไม่รักดีเป็นผลตามมาจากพ่อแม่ที่ไม่รักลูกให้ดี

วัยเด็ก เป็นวัยที่เจริญงอกงาม เสริมสร้างบุคคลิกภาพของเขาให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี ไม่เป็นโรคจิต โรคประสาทในภายหน้า คนสำคัญที่จะเป็นผู้หล่อหลอมเด็กได้แก่ผู้ใหญ่ที่ใกล้ตัวเขา มีความหมายสำหรับเขามากที่สุด ผู้ใหญ่คนนั้นก็คือ แม่กับพ่อนั่นเอง ความสัมพันธ์อันดีอบอุ่นในครอบครัวระหว่าง แม่–ลูก–พ่อ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างบุคคลิกภาพของเด็กให้เป็นคนที่ดี มั่นคงทั้งทางกายและใจในภายหน้า

สังคมที่สับสนวุ่นวายอย่างในปัจจุบัน และนับวันจะยิ่งสับสนมากยิ่งขึ้น สืบเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้ทั้ง แม่–ลูก–พ่อ ต้องประสบกับความกดดันวิตกกังวลโดยทั่วกัน เด็กอ่อนทุกวันนี้แทนที่จะได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมมารดาเหมือนแต่ก่อน ก็ต้องถูกเลี้ยงด้วยนมขวดแทน คนที่ให้

นมแทนที่จะเป็นแม่ กลับกลายเป็นพี่เลี้ยงหรือคนใช้ เพราะแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเศรษฐกิจในครอบครัว ตั้งแต่ลูกยังเล็กอยู่ เด็กคนใดที่ได้คุณย่าคุณยายเป็นผู้เลี้ยง ถือได้ว่า เด็กคนนั้นโชคดีที่สุดแล้ว จากความสับสนวุ่นวายของสังคมอย่างทุกวันนี้ เป็นผลทำให้เสถียรภาพของครอบครัวสั่นคลอน ซ้ำร้ายบางครอบครัว พ่อแม่แตกแยกไม่ลงรอยกัน แม่ตำหนิพ่อหรือมีปากเสียงกันต่อหน้าลูก ย่อมทำให้เด็กประสพแต่ภาพที่น่ากลัวเจ็บปวด ทำให้เด็กขาดความมั่นคงทางใจซึ่งจะมีความบกพร่องของบุคคลิกภาพ หรือความผิดปรกติอื่น ๆ เกิดตามมา

ลูกของพ่อแม่ที่ยากจน ไม่ได้ทำให้เด็กเลวกว่าลูกของพ่อแม่ที่ร่ำรวย ถ้าบ้านของเขาเป็นบ้านที่อบอุ่นเป็นบ้านจริงๆ ที่พ่อแม่มีเวลาให้กับลูก เวลาที่ลูกเข้ามาถามปัญหาที่เขาไม่เข้าใจ ท่านเคยไล่เขาให้ไปอยู่ห่าง ๆ ปฏิเสธว่า พ่อกำลังยุ่งไม่ว่าง ครั้นลูกวิ่งไปหาแม่ แม่ก็ดุเอาว่าลูกคนนี้ช่างซักจริง พูดมากถามอะไรไม่รู้ซอกแซกจริงๆ แล้วก็ไล่ให้ไปเล่นที่อื่น แม่จะทำงาน ท่านเคยคิดบ้างไหม หากเป็นเช่นนี้ ลูกจะหันหน้าไปหาใคร ? แน่นอนลูกก็ต้องหันไปหาเพื่อนนอกบ้าน หรือผู้ใหญ่คนอื่นที่เขาคิดว่า คงจะให้ความกระจ่างแก่เขาได้ผลเด็กก็จะเตลิดไปในทางที่มืดที่ผิด การที่พ่อแม่ปฏิเสธไม่ให้ความกระจ่าง ในสิ่งที่ลูกอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติของเขาเช่นนี้ นับว่าท่านได้ทำสิ่ง

ที่ผิด เพราะท่านเองเป็นผู้ที่ได้ยับยั้งความคิดอยากรู้อยากเห็นของลูกแล้ว แถมยังสร้างภาพตัวของท่านให้ลูกเห็นว่า ท่านไม่เป็นที่พึ่งทางใจที่แท้จริงของเขาด้วย

ถ้าพ่อแม่ต้องการให้ลูกเป็นเด็กดีสมใจภูมิใจท่านแล้ว ก็น่าจะรู้ว่าลูกรักของท่านต้องการสิ่งสำคัญที่มีความหมายสำหรับเขาจากท่าน ดังนี้.-

๑. ลูกต้องการความรักความอบอุ่นอันแท้จริงจากพ่อแม่ เขาต้องการความอบอุ่นทั้งทางกายและทางใจ เด็กที่โตขึ้นมาในครอบครัวที่รักใคร่เป็นปึกแผ่น ย่อมจะมีความมั่นคงทั้งกายและใจ การให้ความรักแก่ลูกต้องเป็นไปด้วยความสม่ำเสมอคงเส้นคงวา ถ้าพ่อแม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ วันนี้ดีโอ๋ลูก พูดก็เพราะ ลูกจะเอาอะไรก็ได้ แต่อีกวันกลับกลายเป็นพ่อแม่ที่มือไวปากไว เช่นนี้ลูกย่อมจะรู้สึกว่า พ่อแม่ไม่ใช่ที่ที่เขาจะพึ่งได้

๒. ลูกต้องการความเข้าใจจากพ่อแม่ ต้องการความเป็นอิสระต้องการการสร้างสรรสิ่งต่าง ๆ ใหม่ ๆ ด้วยตัวของเขาเองบ้างบางโอกาส ลูกอาจมีปฏิกิริยาต่อต้านกฎเกณฑ์ของพ่อแม่ได้บ้าง การที่ลูกไม่รู้สึกเห็นชอบกับพ่อแม่ย่อมมิได้ จึงไม่ควรที่พ่อแม่จะถือเป็นเรื่องจริงจังจนต้องบังคับเขา การยอมรับฟังเหตุและผลของลูกเป็นสิ่งที่ควรกระทำตามกฎเกณฑ์ของพ่อแม่ โดยอ้างว่าพ่อแม่เคยเป็นเด็กมาก่อนเสมอไป

การปล่อยให้ลูกรู้จักใช้ความคิดมีเหตุผลด้วยตัวของเขาเอง เป็นการเสริมสร้างให้เขามีความเป็นตัวของตัวเอง เด็กที่ถูกกดจะเป็นเด็กที่มีอารมณ์ฉุนเฉียว ก้าวร้าว หงุดหงิด การมีระเบียบวินัยในครอบครัวเป็นสิ่งดีแน่ แต่ไม่ใช่ระเบียบวินัยที่ตึงหรือหย่อนจนมองข้ามความต้องการของลูกไปเสีย

การปกป้องโอ๋ลูกจนเกินไป จะทำให้ลูกคิดว่าตนเป็นคนสำคัญของครอบครัว ตนไม่ต้องทำอะไรก็ได้ พ่อแม่ทำให้ฉันหมด เด็กจะเติบโตขึ้นมาในภาวะที่มีผู้ช่วยตลอด เด็กจะกลายเป็นคนไม่รับผิดชอบช่วยตัวเองไม่เป็น ขาดความอดทน ทำอะไรต้องมีคนคอยตัดสินใจให้ไม่รู้จักใช้เหตุผลของตน บ้างก็จะเรียกร้องอยู่ร่ำไป ลูกที่โตขึ้นมาโดยพ่อแม่ตามใจโอ๋ตลอดเช่นนี้ เขาจะกลายเป็นคนที่เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ

๓. การยอมรับว่าลูกมีความสำคัญเท่าเทียมกันทุกคน การให้ความรักลูกไม่เท่ากัน ลูกที่ถูกรักมาก จะเป็นคนเอาแต่ใจตัว ลูกที่ได้ความรักน้อย ก็จะมีแต่ความน้อยใจ อิจฉา ริษยา มองสังคมภายหน้าด้วยความหวาดระแวงไม่ไว้ใจ

การพูดตำหนิพี่ต่อหน้าน้องว่า เรียนสู้น้องไม่ได้ เอาแต่เล่นหรือโง่ เป็นผลร้ายแก่เด็กอย่างยิ่ง พ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกสอบได้ที่ดี ๆ ทุกครั้ง เด็กย่อมมีความวิตกกังวลเสียสมาธิ เมื่อการสอบใกล้เข้ามากังวลว่าถ้าสอบไม่ได้ที่ดีสมใจพ่อแม่แล้ว พ่อแม่จะไม่รักตน ไม่ให้รางวัล เด็กจะมีอาการเครียดตลอดเวลา บางรายอาจมีการเจ็บป่วยทางกาย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ก่อนการสอบทุกครั้ง

การว่าลูกเป็นต้นเหตุให้พ่อแม่ลำบากยากจน ยิ่งเลี้ยงยิ่งเปลืองข้าวสุก เหล่านี้เป็นการเสริมสร้างความรู้สึกว่า ตนไม่เป็นที่ยอมรับของพ่อแม่ ว่าตนเป็นลูกหรือเขาไม่ใช่คนที่พ่อแม่รัก

ลูกรักดีหรือไม่? อยู่ที่พ่อแม่ต้องรักลูกจริง ไม่ใช่รักตัวของพ่อแม่เอง การบังคับเคี่ยวเข็ญลูก ต้องสอบให้ได้ที่หนึ่งหรือที่สองหรือที่สาม เพื่อพ่อแม่จะได้คุยโอ้อวดกับเพื่อนฝูง ว่าลูกท่านเรียนเก่งเรียนดี (แต่สุขภาพจิตไม่ดี) กับการที่ลูกของท่านเรียนได้ปานกลาง แต่เป็นเด็กที่มีอารมณ์ดี มั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นที่น่าคบหาของเพื่อนฝูง ท่านที่เคยเป็นพ่อแม่เคยคิดบ้างหรือไม่ว่า ท่านต้องการอย่างไหน ?

ครอบครัวของเราเมื่อครั้งอยู่กันพร้อมหน้า
ถ่ายเมื่อเมษายน ๒๔๗๔

โรคมะเร็งหรือแคนเซอร์

□ โดย *ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต*

โรคที่มีอันตรายต่อชีวิตอย่างร้ายแรงชนิดหนึ่ง ซึ่งได้ทำลายชีวิตมนุษย์เสียปีละมาก ๆ คือโรคมะเร็งหรือแคนเซอร์ (Cancer) ฉะนั้นจึงควรที่ทุกคนจะศึกษาโรคนี้ไว้บ้าง เพราะอาจจะช่วยชีวิตของท่านเองหรือญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้หายขาดจากโรคมะเร็งได้

โรคมะเร็งเป็นโรคที่ต้องรีบรักษาแต่เริ่มเป็น แพทย์จึงจะช่วยชีวิตผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี ระยะที่จะช่วยให้หายขาด เป็นระยะที่โรคยังไม่มีอาการรุนแรง แม้ผู้ป่วยเองก็ไม่ใคร่เอาใจใส่ที่จะรักษา มักจะรอถึงระยะเป็นมากทำให้รักษาให้หายขาดได้ยาก จึงจะกระตือรือร้นเที่ยวขอความช่วยเหลือจากแพทย์ ระยะนี้นายแพทย์จะสามารถช่วยชีวิตผู้ป่วยได้น้อยลง บางคราวผู้ป่วยเป็นมากเสียจนรักษาไม่ได้ จำต้องปล่อยให้ตายไปด้วยอาการเจ็บปวดทรมาน จึงทำให้หลายท่านเข้าใจผิดว่า มะเร็งรักษาให้หายขาดไม่ได้

มะเร็ง หรือ Cancer เป็นเนื้องอกชนิดร้าย (Malignant tumour) เกิดขึ้นโดยการเจริญเติบโตผิดปกติ โดยไม่หยุดยั้งของเซลล์ที่อวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย เริ่มด้วยตุ่มไต หรือแผลเล็ก ๆ ไม่มีอาการเจ็บปวดเจริญโตขึ้นเร็ว ลุกลามงอกแทรกแซงเข้าไปในเนื้อดีรอบ ๆ และอาจหลุดไปเจริญเติบโตที่อวัยวะส่วนอื่น ๆ ของร่างกายได้ตามกระแสน้ำเหลืองและกระแสโลหิต เมื่อแผลโตมากจึงเริ่มมีอาการปวดและมากขึ้น ร่างกายทรุดโทรมลงจนถึงแก่ความตายเพราะพิษของโรคนี้

เนื้องอกแยกออกได้เป็นสองพวก คือ:—

๑. **เนื้องอกชนิดไม่ร้าย** (Benign tumour) เนื้องอกชนิดนี้ไม่มีความร้ายแรงหรืออันตรายแต่อย่างใด อาจเป็นเพียงตุ่มไตเล็ก ๆ โตช้ามาก ไม่ลุกลามแทรกแซงเนื้อดีรอบ ๆ ไม่ไปเจริญที่อวัยวะอื่น เช่น หูด (Wart) บางชนิดอาจเป็นก้อนอยู่ใต้ผิวหนัง และโตขึ้นจนได้ขนาดผลส้มเขียวหวาน เช่น ไลโปมา (Lipoma) ไฟโบรมา (Fibroma) หรืออาจใหญ่จนถึงขนาดผลส้มโอก็ได้ เช่น งอกที่มดลูก เรียก ไมโอมา (Myoma Uteri) เนื้องอกชนิดนี้แม้จะใหญ่มาก แต่ไม่ค่อยมีอาการเจ็บปวด หรือมีอาการไม่สบายเนื่องจากพิษของเนื้องอกนี้ แต่มีอาการเนื่องจากน้ำหนักความกดของเนื้องอกเท่านั้น

เนื้องอกชนิดนี้ถึงแม้จะไม่มีอันตรายก็ตาม แต่เมื่อมีโอกาสก็ควรปรึกษาแพทย์ในเรื่องการรักษา ถ้าทิ้งไว้นานเข้า อาจเปลี่ยนเป็นเนื้องอกชนิดร้ายได้ จะสังเกตได้โดยโตเร็วขึ้นกว่าเดิม

๒. **เนื้องอกชนิดร้าย** (Malignant tumour) หรือมะเร็ง (Cancer) มีหลายชนิดด้วยกัน เป็นชนิดที่พบบ่อย ได้ทำลายชีวิตมนุษย์ไปเสียเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีมะเร็งชนิดอื่น ๆ อีก แต่ไม่พบบ่อยนักเช่น Sarcoma, Chorioepi the lioma, Hypernephroma, ซึ่งมีความร้ายแรงมาก

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงมะเร็งชนิด (Corcinoma) ซึ่งพบบ่อยกว่าชนิดอื่น ๆ

สาเหตุ (Cause) สาเหตุอันแท้จริงของมะเร็งไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้พยายามค้นคว้าเรื่องนี้อย่างขมักเขม้นตลอดมาพร้อมด้วยการลงทุนลงแรงอย่างมากมาย ส่วน**เหตุชวน** (Pradisposing cause) หมายถึงเหตุที่ช่วยให้เกิดมะเร็งง่าย มีหลายประการ เช่น :–

ก. ชอบเป็นในคนอายุมาก ตั้งแต่ ๓๕ ปีขึ้นไป ผู้ที่มีอายุน้อยก็เคยพบ แต่ไม่บ่อยนัก

ข. ชอบเป็นตามตำแหน่งที่ชื้นแฉะสกปรก หรือเป็นแผลเรื้อรัง เช่นในปากที่ชื้นแฉะสกปรกจากโรคหนองที่โคนฟัน(Pyorrhea alveolaris) และจากการกินหมากจนเป็นแผลปูนกัดปาก ในช่องคลอดของสตรี และปากมดลูก พบเป็นมะเร็งบ่อยก็จากเหตุเช่นกัน

ค. เกิดจากการระคายเคืองซ้ำ ๆ นาน ๆ จากอาชีพทำงานเกี่ยวกับสารเคมีบางชนิด เช่น น้ำมันดิน สารหนู หรือจากรังสีของราเดียมและรังสีเอ็กซ์ (รังสีทั้งสองนี้มีประโยชน์ในการรักษามะเร็งมาก แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ใช้ก็ต้องระวังตัวเองเป็นพิเศษ เนื่องจากมีโอกาสเป็นมะเร็งได้จากการถูกรังสีนี้นานๆ เหมือนกัน)

ผู้ที่กินหมากจัดทำให้เกิดระคายเคืองแก่เยื่อเมือกในปาก เริ่มมีอาการแสบปากบ่นว่าปูนกัดปาก มีลักษณะเป็นฝ้าขาวบาง ๆ เป็นหย่อม ๆ ในกระพุ้งแก้ม ริมฝีปากหรือที่ลิ้น (Leukoplakia) นี้ คือลักษณะแรกเริ่มของผู้ที่มีโอกาสเป็นมะเร็งได้ง่ายในเวลาต่อไปและพบกันมาก

มะเร็งติดต่อได้หรือไม่:- มะเร็งไม่มีการติดต่อจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง การถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ อาจจะมีได้บ้าง สำหรับมะเร็งบางชนิดเท่านั้น

อาการแจ้งและอาการตรวจพบ (Symptoms and signs) เมื่อเริ่มเป็นมะเร็ง ณ ที่ใดที่หนึ่งของร่างกายจะไม่มีอาการเจ็บเลย ลักษณะเป็นเม็ดหรือแผลแข็งเล็ก ๆ ค่อย ๆ โตขึ้นขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ต่อไปแผลจะโตขึ้นเรื่อย ๆ เริ่มมีอาการไม่สบายเล็กน้อย คือ อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ผอมลงและเริ่มปวดที่แผล ยาต่าง ๆ ไม่ช่วยให้แผลเล็กลง ต่อมามีฝ้าสกปรกที่แผล มีกลิ่นเหม็นมาก ร่างกายทรุดโทรมยิ่งขึ้นตามลำดับ พร้อมด้วยความปวดทรมานจนตาย มีโลหิตออกจากแผลง่าย เมื่อเนื้อมะเร็ง

หลุดไปตามกระแสน้ำเหลือง จะไปเจริญขึ้นที่ต่อมน้ำเหลืองใกล้เคียง เป็นก้อนแข็งเล็ก ๆ คลำได้ใต้ผิวหนัง ถ้าละทิ้งไว้จะโตขึ้นแล้วแตกบานออก

ลักษณะและอาการเหล่านี้อาจจะผิดแผกกันไปบ้าง แล้วแต่ตำแหน่งของโรค เช่น :–

มะเร็งที่ผิวหนัง (Epithelioma of skin) เป็นตุ่มแบน ๆ หรือเป็นแผลเล็ก ๆ ขนาดปลายนิ้วก้อย โตขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นชนิดแผลลึก (Ulcerative growth) หรือบานปูดคล้ายกระหล่ำปลีดอก (Proliferative growth or cauliflower growth) แผลธรรมดาที่เป็นเรื้อรังอยู่นาน ๆ ก็อาจเปลี่ยนเป็นมะเร็งได้ จะสังเกตได้โดยการโตขึ้นมากผิดปกติ ไม่ควรจะให้โตเกินหนึ่งองคุลีจะมีโอกาสหายได้ ถ้าโตกว่านั้นโอกาสจะน้อยลงทุกที อย่าให้เป็นมาก โอกาสหายน้อยมาก

มะเร็งที่ผิวหนังชนิดหนึ่ง เกิดที่หน้าเลยระดับปากขึ้นไปชนิดนี้โตช้ามาก เป็นแผลขรุขระหลาย ๆ ปีก็ยังไม่มีอาการเจ็บปวด จึงมีอันตรายน้อย เรียกว่า Basal celled epithelioma ลักษณะแผลคล้าย ๆ ค่อย ๆ ถูกหนูแทะ คำสามัญจึงเรียกง่าย ๆ ว่า Rodent ulcer (แผลหนูแทะ) เมื่อลุกลามถึงปาก จมูก หรือตา จะทำให้อวัยวะนั้นเว้าแหว่งไป

มะเร็งที่ริมฝีปากและที่กระพุ้งแก้ม Epithelioma of lips and mucous of cheek เริ่มด้วยเป็นตุ่ม หรือแผลเล็กสังเกตได้ง่าย แล้ว

โตขึ้นเรื่อยๆ ไม่ค่อยเจ็บ อย่าให้โตเกิน ๒ เซ็นติเมตรหรือหนึ่งองคุลี พบบ่อยกว่าที่อื่นๆ มีลักษณะต่างๆ กัน

๑. เป็นฝ้าขาว หนาเล็กน้อย โตช้ากว่าชนิดอื่นๆ (Papillary type)

๒. เป็นแผลบานปูดใหญ่ คล้ายดอกกระหล่ำปลี (Hypertrophic or cauli Hower type)

๓. เป็นแผลกินลึก ขอบแผลแข็ง (Ulcerative type) ชนิดนี้โตเร็วและอันตรายมาก

มะเร็งที่ลิ้น (Epithelioma of tongue) มักเป็นชนิดแผลลึก ขอบแข็ง โตเร็ว อันตรายมาก ถ้าเป็นมากจะแลบลิ้นไม่ค่อยออก ต้องรีบรักษาเสียตั้งแต่ขนาดไม่เกินหนึ่งองคุลี หรือ ๒ เซ็นติเมตร จึงจะมีโอกาสหายมาก

มะเร็งเต้านม (Carcinoma of breast) เริ่มด้วยคลำพบก้อนแข็งเล็กๆ ไม่เจ็บเคลื่อนได้อยู่ในเต้านม บางชนิดโตช้ามาก บางชนิดโตเร็วมาก แล้วแตกเป็นแผลใหญ่ ควรรีบปรึกษาแพทย์เสียตั้งแต่ตอนยังเป็นก้อนเล็กๆ ขนาดอย่างมากไม่เกินลูกมะนาว หรือ ๓ เซ็นติเมตร จะมีโอกาสหายมาก ฉะนั้น เมื่อคลำพบก้อนเล็กให้รีบปรึกษาแพทย์ทันที เพื่อตรวจและพิสูจน์ว่าเป็นมะเร็งหรือไม่ และรีบทำการรักษา

มะเร็งปากมดลูก (Carcinoma of the cervix uteri) เป็นตำแหน่งที่พบบ่อยมาก แลไม่เห็น จะต้องใช้ความสังเกตจากอาการที่ผิดปกติ แพทย์ผู้ตรวจภายในช่องคลอดเท่านั้นที่จะแลเห็นผล อาการสำคัญคือ มีมุตกิตหรือตกขาว (Leukorrhea) มากผิดปกติและมากขึ้น ต่อมามีกลิ่นและมีโลหิตแดงปนออกมาเป็นสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ มีโลหิตออกกระปริดกระปรอยนอกเวลามีระดู มากบ้างน้อยบ้าง บางทีออกภายหลังการร่วมประเวณี ไม่มีอาการเจ็บปวด มักจะรอจนถึงระยะมาก ร่างกายทรุดโทรมซูบซีดจากการตกโลหิต ระยะหลังนี้จะมีอาการปวด โอกาสหายน้อยขอให้รีบให้แพทย์ตรวจเสียแต่มีอาการเพียงเล็กน้อย

มะเร็งในตัวมดลูก (Carcionma of the corpus uteri) อาการเช่นเดียวกับมะเร็งปากมดลูก มีตกขาวและตกเลือด ตรวจภายในช่องคลอดไม่เห็นแผล มดลูกใหญ่กว่าปกติ ต้องขูดเอาชิ้นเนื้อในมดลูกออกมาตรวจด้วยกล้องจุลทัศน์ เพื่อความแน่นอนในการวิจัย

มะเร็งที่ปากช่องคลอด (Carcinoma of vulva) เป็นแผลลุกลามลามเห็นได้ง่าย เช่นเดียวกับเป็นที่ตำแหน่งอื่นๆ อย่าละเลยให้เป็นมาก

มะเร็งที่องคชาติ (Carcinoma of penis) เป็นแผลลุกลามเช่นกัน ถ้าเป็นมากขึ้นก็จะถึงด้วนหายไปเกือบหมด อย่าปล่อยให้มาก

มะเร็งตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้พบบ่อยมาก ถ้าใช้ความสังเกตความผิดปกติของอวัยวะตำแหน่งนั้น ๆ จะทราบได้โดยง่ายแต่ระยะแรก ถ้า

สงสัยควรรีบขอให้แพทย์ตรวจและมอบการรักษา ให้แพทย์ผู้เอาใจ ใส่แก่การรักษามะเร็งโดยด่วน โรคนี้จะหายได้เด็ดขาด

ถ้ามัวลังเลอยู่ ความหวังที่จะหายเด็ดขาด จะค่อย ๆ น้อยลงจนหมดหวังและจะต้องรอความตายอยู่เท่านั้น

ผู้เขียนได้พบผู้ป่วยโรคมะเร็งมาเป็นจำนวนมาก เห็นว่าการที่ผู้ป่วยมาให้ตรวจช้านั้น ส่วนมากเนื่องจากความไม่เจ็บ จึงทำให้เข้าใจผิด ไม่พยายามรีบปรึกษาแพทย์และเมื่อแพทย์แนะนำให้ผ่าตัด หรือรักษาด้วยราเดียม หรือเอ๊กซเรย์ มีมากรายกลัวเจ็บ แอบไปลองยาเสียก่อน ผลที่สุดจึงรู้ว่าช่วยไม่ได้แม้แต่น้อย และสายไปเสียแล้ว

มีบุคคลจำนวนมากที่ชอบอ้างตัวเป็นหมอ โดยช่วยแนะนำยาต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความรู้และไม่รู้จักโรคมะเร็งและพิษสงของมันเลย ผู้ป่วยบางรายพลอยงมงายเห็นตามไปด้วย มอบให้เขาลองยา กว่าจะรู้ตัวก็มักจะช้ามากเสียแล้ว

ผู้ป่วยเป็นมะเร็งบริเวณช่องคลอดและมดลูกนั้น มักจะอายไม่ยอมให้แพทย์ตรวจภายในช่องคลอด ลองรักษาเองโดยกินยาที่ประกาศแก้โรคตกขาว ซึ่งไม่ช่วยให้แผลหายไป บางคราวถ้ามีโลหิตออกกระปริดกระปรอย ก็ถูกแนะนำกันต่อ ๆ ไปว่า ใกล้ประจำเดือนหยุด ทำให้เข้าใจผิดรอจนสายไปเช่นกัน

มะเร็งอาจเป็นแก่อวัยวะอื่น ๆ อีกหลายแห่ง ซึ่งตรวจยาก กว่าจะทราบมักจะเป็นมาก ฉะนั้น เมื่อมีอาการสงสัยเพียงเล็กน้อยขอให้รีบตรวจ เช่น

มะเร็งที่กระบอกเสียง (Carcinoma of Larynx) เสียงแหบ มีเสมหะปนโลหิต กลืนอาหารไม่สะดวก เจ็บในคอคล้ายก้างติดคอ

มะเร็งที่ปอด (Carcinoma of lung) ไอเมื่อเป็นมากมีอาการเหนื่อยง่าย เจ็บในอก ไอแห้ง บางคราวมีโลหิตออก

มะเร็งที่หลอดอาหาร (Carcinoma of stomach) กลืนอาหารไม่สะดวก โดยเฉพาะอาหารแข็ง อาการมากขึ้น จนถึงกลืนไม่ลง **อาเจียน**

มะเร็งกระเพาะอาหาร (Carcinoma of stomach) แน่นจุกที่ตำแหน่งกระเพาะอาหาร เบื่ออาหาร ร่างกายทรุดโทรมลง ต่อมาคลำพบก้อนที่บริเวณนั้น

มะเร็งต่อมลูกหมาก (Carcinoma of prostate) ถ่ายปัสสาวะบ่อยกระปริดกระปรอยเวลาถ่ายปวดและขัด จนถ่ายไม่ออก

อาการที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้ อาจเป็นอาการของโรคที่ไม่ใช่มะเร็งก็ได้ แพทย์เท่านั้นที่จะให้การวินิจฉัยได้ดีว่า เป็นมะเร็งหรือไม่

การวินิจฉัยโรค (Diagnosis) แพทย์เหล่านั้นจะเป็นผู้ให้การวินิจฉัยได้ถูกต้อง ถ้าท่านสงสัยแต่อย่างใดอย่ามัวช้า เมื่อแพทย์พบว่าท่าน

เป็นมะเร็งก็จะรีบรักษาให้ทันที ถ้าสามารถทำได้ หรือมิฉะนั้น ก็จะแนะนำให้ท่านรีบไปพบแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องโรคมะเร็งต่อไป

เมื่อผู้เขียนถามผู้ป่วยที่มีอาการมากบางราย ผู้ป่วยจะบอกว่า ให้หมอรักษาโดยใช้ยาอย่างนั้น ๆ แล้ว ผู้เขียนมักจะดักคอได้ทันทีว่า ผู้จัดยาให้นั้นหาใช่แพทย์ไม่ แต่เป็นผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นแพทย์เท่านั้น แพทย์ผู้รู้จะไม่แกล้งทำลายชีวิตท่าน โดยการหน่วงเหนี่ยวให้ท่านมัวลองยาอยู่เลยเป็นอันขาด

แม้ว่าโรคนั้นจะน้อยจน ให้การวินิจฉัยที่แน่นอนด้วยตาเปล่า ไม่ได้ แพทย์ก็ยังสามารถวินิจฉัยให้แน่นอนได้โดยการตัดชิ้นเนื้อบาง ๆ ไปตรวจด้วยกล้องจุลทัศน์

การตรวจมะเร็งในระยะเริ่มแรก (Early Cancer Detection) เป็นวิธีการอย่างหนึ่งเพื่อตรวจผู้ที่ยังไม่มีอาการ ผู้ที่สำรวจร่างกายทุก ๆ ปีด้วยวิธีนี้จะช่วยให้พบว่าเป็นมะเร็งแต่เริ่มแรก ทำให้รักษาหายได้เด็ดขาด ขณะนี้สถาบันการแพทย์ได้เปิดทำการตรวจหลายแห่งแล้ว และที่สมาคมต่อต้านโรคมะเร็งฯ

การรักษาโรคมะเร็งและผล (Treatment and result) การที่มีผู้ชอบพูดว่า มะเร็งรักษาให้หายไม่ได้นั้น เป็นการเข้าใจผิด มะเร็งรักษา

หายได้ในระยะเริ่ม แต่ถ้าช้ามากเท่าใด โอกาสที่จะหายได้ก็ย่อมน้อยลงทุกที

การผ่าตัด การใช้ราเดียมและเอ๊กซเรย์ หรือโคบอลท์ ๖๐ เท่านั้นที่จะช่วยรักษามะเร็งให้หายได้ ยังไม่มีวิธีรักษาทางยาให้หายที่แน่นอนเลย ยาบางอย่างอาจทำให้เนื้อมะเร็งหยุดการเจริญได้ชั่วคราวเท่านั้น การรักษาจะได้ผลดีมากน้อยเท่าใด ต้องแล้วแต่ชนิดขนาด และตำแหน่งของมะเร็ง ตลอดจนแพทย์ผู้เอาใจใส่เฉพาะโรคมะเร็งด้วย.

หลักการของวิปั๋สสนาเบื้องต้นโดยสังเขป

□ **รวบรวมโดย** น.ท. หลวงขยันสงคราม ร.น.

123 ซอยหน้าวัชรสงคราม
ถนนสุโขทัย โทร. 820965

ผู้ที่สนใจในเรื่องวิปั๋สสนากรรมฐาน ควรทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสีย ก่อนว่า วิปั๋สสนาคืออะไร? ได้ประโยชน์อย่างไร ? และธรรมะที่เป็น อุปการแก่วิปั๋สสนามีอะไรบ้าง เพราะการปฏิบัติวิปั๋สสนากรรมฐานนั้นจะ ทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความพ้นทุกข์ทั้งป่วง อันเป็นจุดประสงค์สูงสุดในพระ พุทธศาสนา. เพราะฉะนั้นผู้เจริญวิปั๋สสนากรรมฐาน ควรจะเข้าใจใน เรื่องของวิปั๋สสนาโดยถูกต้องเสียก่อน ซึ่งมีหลักการดังต่อไปนี้

วิปั๋สสนาคืออะไร? โดยหลักการแล้วเป็นชื่อของปั๋ญญา ปั๋ญญา นั้นรู้อะไร ? เห็นอะไร ? จึงจะเรียกว่าวิปั๋สสนา คือรู้หรือเห็นนามรูปไม่ เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ถ้าปั๋ญญารู้อย่างอื่นนอกจาก ที่กล่าวนี้แล้ว ก็ไม่ชื่อว่าวิปั๋สสนา เช่น เห็นพระพุทธเจ้า เห็นพระ อินทร เห็นพระพรหม เห็นนรก เห็นสวรรค์อะไรก็ตาม การรู้การ เห็นเช่นนั้นไม่ชื่อว่าวิปั๋สสนา

อารมณ์ของวิปั๋สสนา

เมื่อหลักการของวิปั๋สสนามีดังกล่าวว่าเป็นปั๋ญญาที่เห็นสภาวะคือนามรูป หรือขันธ์ ๕ เป็นไตรลักษณ์ การเจริญวิปั๋สสนาก็จะต้องดูหรือจะต้อง

เพ่งอะไรจึงจะเห็นไตรลักษณ์ ก็ต้องดูหรือต้องเพ่งนามรูปที่เป็นอารมณ์ปัจจุบันนั้นเอง แล้วจึงจะเห็นนามรูปเป็นไตรลักษณ์ ถ้าดูอย่างอื่นหรือดูที่อื่น ก็ไม่มีเหตุผลเลยก็จะรู้หรือจะเห็นสภาวะรูปนาม ตามความเป็นจริงดังกล่าว

ประโยชน์ของวิปัสสนามีอย่างไร ประโยชน์เบื้องต้นก็คือ ทำลายความเห็นผิดที่เห็นรูปนามว่างาม เที่ยงเป็นสุข เป็นตัวเป็นตน และในที่สุดทำให้ก้าวถึงสันติสุข คือนิพพาน เพราะฉะนั้น การเจริญ วิปัสสนาเป็นสิ่งจำเป็น ที่ผู้ปฏิบัติจะควรต้องรู้ ควรจะต้องเข้าใจในหลักการ และเหตุผลโดยแน่นอนเสียก่อน มิฉะนั้นก็จะทำไปอย่างผิด ๆ เพราะความไม่เข้าใจ หรือหลงผิดได้

การเจริญวิปัสสนานั้นจะต้องปฏิบัติโดยอาศัยหลักฐาน ตามคำสอนในสติปัฏฐาน ๔ และมีธรรมอันเป็นอุปการะที่จะต้องเข้าร่วมประกอบกับวิปัสสนา คือ วิปัสสนาญาณ ๙ ญาณ ๑๖ และวิสุทธิ ๗.

ความจริงในพระพุทธศาสนา

คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เป็นความจริงนั้นหมายความถึงอะไร? คำว่าของจริงนั้นหมายถึงสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีใครสามารถจะทำให้เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเป็นอยู่อย่างไรก็ต้องเป็นอยู่อย่างนั้นเสมอไป ตั้งแต่โลกเกิดขึ้นมา จนกว่าโลกจะทำลายไป ธรรมชาติอย่าง

นี้เรียกว่าของจริง ต่อไปนี้จะได้ตั้งเป็นคำถามขึ้นเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นมีดังนี้

๑. ธรรมชาตินั้นอยู่ที่ไหน ?

๒. ธรรมชาตินั้นได้แก่อะไร ?

๓. ใครจะเป็นผู้บอกให้รู้ธรรมชาติ ?

๔. ธรรมชาตินั้นเราจะรู้ได้อย่างไร ?

๑. คำตอบในปัญหาข้อ ๑ ที่ถามว่าธรรมชาตินั้นอยู่ที่ไหน ตอบว่าธรรมชาตินั้นอยู่ในโลกเรานี่เอง

๒. คำตอบในปัญหาข้อ ๒ ที่ถามว่าธรรมชาตินั้นได้แก่อะไร ตอบว่าธรรมชาตินั้นได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

๓. คำตอบในปัญหาข้อ ๓ ที่ถามว่าใครเป็นผู้บอกให้รู้ธรรมชาติ ตอบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น จึงจะสอนให้รู้ความจริงในธรรมชาติได้ เมื่อเราได้ศึกษาจนเป็นที่เข้าใจในเหตุผลที่ พระองค์ทรงประทานไว้นั้น

๔. คำตอบในปัญหาข้อที่ ๔ ที่ถามว่าเรารู้ความจริงของธรรมชาติได้อย่างไร ตอบว่า เราจะรู้ความจริงของธรรมชาตินี้ได้ด้วยการ

พิสูจน์ ตามที่ได้อธิบายไว้ในข้อ ๑ คำตอบว่า ธรรมชาตินั้นอยู่ในโลกนี้เอง นี่หมายถึงคนและสัตว์ และวัตถุที่มีอยู่ในโลกนี้ทุก ๆ อย่าง

คำอธิบาย ความหมายข้อ ๑ และ ๒ ความที่กล่าวว่าธรรมชาตินั้นได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ รวม ๑๒ อย่างนี้ ซึ่งเรียกว่ารวมอายตนะ

คำว่าอายตนะ อธิบายให้เข้าใจง่ายก็คือหมายถึง สิ่งนี้ทำความรู้ให้เกิดขึ้น คือหมายถึงวิญญาณทั้ง ๖ นี่เอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๖ อย่างนี้เรียกว่าอายตนะภายใน ส่วนสี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ อย่างนี้ เรียกว่าอายตนะภายนอก ของจริงนี้มีอยู่ในโลกนี้ก็มีอยู่เพียงเท่านี้ นอกจากนั้นก็หาได้มีอะไรอีกไม่

๑. ตาสำหรับเห็นรูป และมีรูปไว้สำหรับให้ตาเห็นเป็นคู่หนึ่ง

๒. หูสำหรับได้ยินเสียง และมีเสียงสำหรับได้ยินอีกคู่หนึ่ง

๓. จมูกสำหรับรู้กลิ่น และมีกลิ่นสำหรับรู้ด้วยจมูกอีกคู่หนึ่ง

๔. ลิ้นสำหรับรู้รส และมีรสสำหรับลิ้นรู้อีกคู่หนึ่ง

๕. กายสำหรับเย็นร้อน อ่อน แข็ง และมีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง สำหรับกายรู้ หรือสำหรับให้กายถูกต้องอีกคู่หนึ่ง

๖. ใจสำหรับรู้ธรรมารมณ์ คือเรื่องราวต่าง ๆ ไว้สำหรับให้ใจรู้อีกคู่หนึ่ง

รวม ๖ คู่เป็น ๑๒ ด้วยกัน นี่แหละโลกมีอยู่เท่านี้ นอกจากนี้ไม่มีอะไรอีกเป็นแน่ ธรรมชาติทั้ง ๑๒ อย่างนี้เรียกว่า **"ของจริง"**

เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าเรามีความเข้าใจ และความรู้สึกอย่างไรอยู่ในธรรมชาติเหล่านี้ เราจะต้องแบ่งอายตนะเหล่านี้ออกเป็น ๒ พวกเสียก่อน คือเป็นอายตนะภายในพวกหนึ่ง เป็นอายตนะภายนอกพวกหนึ่ง ธรรมชาติที่เรียกว่า อายตนะภายในนั้นได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ธรรมชาติทั้ง ๖ อย่างนี้แหละ ที่เรามีความรู้สึกยึดถืออยู่ในใจของเราว่าเป็นเราแหละเป็นตัวเป็นตนของเรา ส่วนอายตนะภายนอก ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ อย่างนี้ ซึ่งได้แก่สิ่งสำหรับตาเห็น สำหรับหูได้ยิน สำหรับจมูกได้กลิ่น สำหรับลิ้นรู้รส สำหรับกายถูกต้อง และสำหรับใจรู้ธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ที่เป็นภายนอกนี่แหละ ที่ทำให้เรามีความรู้สึก และยึดถืออยู่ว่าเป็นของเรา สมบัติในโลกนี้ก็มีอยู่เท่านี้เอง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติภายนอก และต่างคนก็ยึดถือในสมบัติเหล่านี้ว่าเป็นของเรา เพราะสมบัติที่มีอยู่ในโลกนี้ก็มิได้มีอะไร ที่นอกไปจากสิ่งที่ตาเห็น และหูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้สึก กายถูกต้อง และใจรู้ธรรม ธรรมเหล่านี้ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะธรรมารมณ์ทั้ง ๖ อย่างนี้เอง

วัตถุธรรมในโลกเหล่านี้เอง เป็นสิ่งที่ยึดถือกันอยู่ และที่เราปรารถนากัน แย่งชิงกันเบียดเบียนกัน หรือฆ่าฟันกัน หรือทำสงครามกัน เราปฏิบัติต่อกันเช่นนี้เพราะอะไร ก็เพราะต้องการรูปดี ๆ ที่เห็น

ด้วยตา ต้องการเสียงดี ๆ ที่ได้ยินอยู่ ต้องการกลิ่นดี ๆ ที่รู้ด้วยจมูก ต้องการสิ่งที่จะสัมผัสมาถูกต้องดี ๆ ที่จะพึงแตะหรือสัมผัสด้วยกาย และต้องการรู้เรื่องดี ๆ ที่จะพึงรู้ได้ด้วยใจ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้แหละที่เรายึดถือกันอยู่ว่าเป็นของเรา **แต่ความจริงแล้วนั้นสิ่งเหล่านี้จะเป็นของเรา หรือจะเป็นของใครกันแน่** ความจริงสิ่งเหล่านี้ เป็นประโยชน์ และเป็นสมบัติ ของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของกาย ของใจนั้นเอง, ดังตัวอย่างเช่น ตาบอดเสียแล้ว รูปที่เห็นด้วยตานั้น ก็มิได้มีประโยชน์อะไรแก่เราเลยเพราะอายตนะทั้ง ๕ ที่ เหลืออยู่นั้น ก็มิได้ต้องการรูปที่เห็นด้วยตา เสียงก็เหมือนกัน เป็นประโยชน์ของหู และเป็นสมบัติของหูเท่านั้น เมื่อหูหนวกเสียแล้วเสียงก็มิได้เป็นประโยชน์ แก่อายตนะทั้ง ๕ ที่ เหลืออยู่นั้น ถึงแม้อายตนะอื่น ๆ ก็มีนัยอย่างนี้เหมือนกันทุก ๆ อายตนะ ที่มิให้เป็นสมบัติของเราโดยแท้จริง โดยนัยที่ว่ามิได้อยู่ในอำนาจของเรา แต่ทุก ๆ คน ที่ยังมีกิเลส อวิชชา ตัณหาอยู่ก็ย่อมยังมีวิปลาสเห็นไปว่าเป็นของเราและอยู่ในอำนาจของเรา การที่เป็นดังนี้ก็เพราะเหตุเราเขาไปยึดถือ หรือสำคัญผิดอยู่ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้เป็นตัวตนของเรา เราจึงมีความสำคัญว่า อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์เหล่านี้ว่าเป็นของเรา

อธิบายความหมายข้อ ๓ ที่ตอบว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะทรงชี้เหตุผลให้เราเห็นความจริงในธรรมชาตินั้นได้ ในเมื่อเราได้ศึกษา จนเป็นที่เข้าใจถึงเหตุผลที่พระองค์ทรงประทานไว้

ก่อนที่จะอธิบายในข้อนี้ ก็จะต้องตั้งเป็นคำถามกันว่า พระองค์ทรงประทานหรือสั่งสอนในเรื่องธรรมเหล่านี้ไว้ว่าอย่างไร ? อธิบายว่า พระบรมศาสดาของเราทรงสอนว่าธรรมชาติ คืออายตนะภายใน ซึ่งได้แต่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๖ อย่างนี้ไม่ใช่ของของเรา และไม่ใช่ตัวตนของเรา และอายตนะภายนอก ซึ่งได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะธรรมารมณ์ทั้ง ๖ อย่าง ก็ไม่ใช่ของของเรา และธรรมชาติเหล่านั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ผู้หญิง ไม่ใช่ผู้ชาย พระพุทธองค์ทรงเทศนาว่าธรรมชาติเหล่านั้น เป็นอนัตตาและ ธรรมชาติ เหล่านั้นก็มิได้ เกิดมีขึ้นด้วยอำนาจ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิใด ๆ เช่นพระเจ้าบันดาลให้เกิด เป็นต้น หากเกิดขึ้นตามอำนาจแห่งเหตุปัจจัยตามสมควรของเขาต่างหาก และพระองค์ก็ทรงแสดงปัจจัยธรรมอันเป็นเหตุที่จะให้เกิดขึ้นแห่งธรรมชาติเหล่านั้น ๆ คือ **มนายตนะ** ซึ่งได้แก่วิญญาณ ความรู้สึกในอารมณ์ทั้ง ๖ เป็นต้น โดยอาศัยอายตนะภายนอกเกิดขึ้น มีวิญญาณทางตา คือการเห็นรูปเป็นต้นนั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยปัจจัยอะไรบ้าง ท่านทรงแสดงไว้มี ๔ อย่างคือ

๑. จักขุประสาท คือ ประสาทตา

๒. รูปารมณ์ ,, สีต่าง ๆ

๓. แสงสว่าง ,, เตโชธาตุ ได้แก่ธาตุไฟ

๔. มนสิการ ,, จิต

การเห็นจะเกิดขึ้นได้ก็อาศัย พร้อมวัตถุ ๔ อย่างนี้เป็นเหตุ ถ้าหากขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไป การเห็นรูปนั้นก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เช่นประสาทตาดีไม่พิการ รูปารมณ์หมายสิ่งที่ถูกเห็นนั้นก็มีอยู่ และจิตคือมนสิการ ที่เป็นปัจจัยในการเห็นรูปก็มีอยู่ หากแต่ในที่นั้นเป็นที่มืด คือขาดแสงสว่างการเห็นรูปนั้นก็จะปรากฏขึ้นไม่ได้ ข้อนี้เป็นความจริงพอที่จะตามพิสูจน์ได้ว่าการเห็นนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้จริง ๆ หรืออีกนัยหนึ่งวัตถุทั้ง ๓ อย่างคือ แสงสว่าง และรูปารมณ์ และจิต ก็มีอยู่พร้อม แต่ประสาทตาพิการไป เช่น ตาบอดเป็นต้น เช่นนี้การเห็นก็มีไม่ได้ หรือมีพร้อมทั้ง ๓ คือ ตาก็ดี แสงสว่างก็ดี รูปารมณ์ก็ดี แต่จิตไม่มี เช่นคนตายเป็นต้น การเห็นก็ไม่มีได้เหมือนกัน ถึงแม้จะมีพระเจ้าหรือผู้มีอำนาจอย่างไร ก็ไม่สามารถจะบันดาลให้การเห็นนั้นเกิดขึ้นได้ อันนี้ก็เป็นความจริงข้อหนึ่ง

ส่วนอายตนะทางหู คือที่จะนำกิจได้ยินเสียงได้ก็ต้องอาศัยวัตถุ ๔ อย่างมาเป็นปัจจัยเหมือนกัน คือ

๑. โสตประสาท คือ ประสาทหู

๒. สัททารมณ์ คือ เสียงต่าง ๆ

๓. วิวรากาส คือ ช่องว่างของหู

๔. มนสิการ คือ จิต

การได้ยินเสียง จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยพร้อมทั้งปัจจัย ๔ อย่างนี้เป็นเหตุ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็เกิดการได้ยินไม่ได้ เช่นเราเอามืออุดหูเสียให้แน่นแล้วอย่าให้อากาศเข้าได้การได้ยินจะเกิดขึ้นไม่ได้เพราะเหตุว่าปัจจัยหรือเหตุของเรายังไม่สมบูรณ์พอที่จะให้เกิดขึ้น แต่ถ้าหากว่า สภาวะธรรมเหล่านั้นประกอบพร้อมเข้าด้วยเหตุด้วยปัจจัยเพียงพอแล้ว การได้ยินนั้นก็จะเกิดขึ้นทันที ไม่มีผู้ใดหรืออำนาจอะไรที่จะมาห้ามปรามไม่ให้ธรรมชาติเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ อันนี้ก็เป็นความจริงในคำสอนของพระพุทธศาสนา อีกข้อหนึ่ง

สำหรับอายตนะอื่น ๆ ที่ยังเหลืออีก คือจมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นก็มีปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

ทางจมูก

๑. ฆานายตนะ	คือ	ประสาทจมูก
๒. คันธายตนะ	คือ	กลิ่นต่าง ๆ
๓. วาโย	คือ	ธาตุลม
๔. มนสิการ	คือ	จิต

ทางลิ้น

๑. ชิวหายตนะ	คือ	ประสาทลิ้น
๒. รสายตนะ	คือ	รสต่าง ๆ

๓. อาโป คือ ธาตุน้ำ

๔. มนสิการ คือ จิต

ทางกาย

๑. กายตนะ คือ ประสาทกาย

๒. โผฏฐัพพายตนะ คือ ดิน ไฟ ลม

ทางใจ

๑. มนายตนะ คือ จิต ๘๙ ดวง

๒. ธัมมายตนะ คือ เจตสิก ๕๒

รายละเอียดเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ นั้น สามารถศึกษาได้จากพระ-อภิธรรมปิฎก การที่ยกเอาตัวอย่างมากล่าวเพียงสองอายตนะ ก็เพื่อจะได้มาเป็นพยานรับรองความจริงในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงรับสั่งว่าอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมมารมณ์ เหล่านี้เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนเขา-เรา ความจริงนี้เราจะเห็นตามได้อย่างไร ในข้อนี้ตอบไว้ในข้อ ๔ แล้วว่าเราจะรู้ได้ด้วยการพิสูจน์

ฉะนั้นการอธิบายต่อไปนี้ จึงขออธิบายข้อ ๔ ไปด้วย เพื่อการพิสูจน์จึงขอยกเอาอายตนะที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นแหละขึ้นมาพิสูจน์ คือทางตา ซึ่งได้แก่การเห็นอย่างหนึ่งเป็นนามธรรม กับสีก็อย่างหนึ่งซึ่ง

เป็นรูปธรรม ธรรมชาติเห็นกับสีคู่นี้ ซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรมนี้ ท่านจะบอกได้ไหมว่ามีรูปร่างอย่างไร มีสัณฐานหรือมีสีสันวรรณะอย่างไร ขาวหรือดำ ต่ำหรือสูง เล็กหรือใหญ่ ดีหรือเลว เป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นมนุษย์หรือเดียรัจฉาน ท่านจะบอกได้ไหม ธรรมชาติอันนี้เป็นอะไรกันแน่

เป็นความจริงเราก็บอกไม่ได้เลยว่าธรรมชาติอันนั้นเป็นอะไร ถ้าจะถามว่าธรรมชาติสิ่งนั้นไม่มีหรือเราก็ต้องว่ามี จะว่าไม่มีเราก็ว่าไม่ได้ เพราะเราเห็นอยู่ ฉะนั้นธรรมชาติที่เห็นกำลังมีอยู่ที่เรา เพราะเรากำลังได้เห็นอยู่ด้วย แต่เราก็บอกไม่ได้จริง ๆ ว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร ก็เพราะเราไม่รู้จักความจริงของสิ่งนั้นนั่นเอง ความไม่รู้อันนี้แหละท่านเรียกว่าอวิชชา ฉะนั้นท่านโปรดจำหน้าตาของอวิชชาในพระพุทธศาสนานี้ไว้ด้วย เพราะอวิชชานี้ก็มิใช่รู้อะไรที่ไหนดอก ไม่รู้สิ่งเหล่านี้เอง ก็เมื่ออายตนะเกิดอยู่เสมอ หรือเป็นอยู่เสมอ คือเห็นอยู่เสมอ และได้ยินอยู่เสมอเป็นต้น เมื่อการเห็นหรือการได้ยินมีอยู่เสมอ อวิชชาคือความไม่รู้ความจริงของสิ่งนั้น ก็เกิดอยู่เสมอทุก ๆ คราว ในเวลาที่ได้เห็นที่ได้ยินนั้นเหมือนกัน เมื่ออวิชชาเป็นมูลเดิมอยู่แล้วก็เป็นปัจจัยแก่กิเลสคือความยินดียินร้ายเป็นต้นให้เกิดขึ้น ฉุดลากจิตใจเราให้เป็นไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ในเวลาที่ได้เห็นที่ได้ยินนั้น

ทีนี้ขอย้อนมาถึงพวกเราที่ได้นับถือ หรือได้ศึกษาในพระพุทธศาสนานี้ ถึงแม้จะยังไม่รู้ความจริงของธรรมชาตินั้น ด้วยปัญญาญาณที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ แต่ก็ควรจะรู้ควรจะเข้าใจความหมายในธรรมชาตินั้น ตามคำสอนให้ถูกต้องตามพระพุทธวัจนะที่แท้จริง ด้วยการศึกษาตามพระพุทธโอวาทนั้น ๆ ว่า พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในธรรมชาติของการเห็นการได้ยินนั้นให้ทราบว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอะไรกันแน่

ธรรมชาติเหล่านั้น พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธว่ามิใช่เป็นอะไร ๆ ทั้งหมด ตามที่กล่าวมาแล้ว มิใช่สัตว์ มิใช่บุคคลเป็นต้น แต่ธรรมชาติเหล่านั้น เป็นปรมัตถธรรมคือเป็นธรรมที่มีอยู่จริง และเป็นของจริงด้วย ตอนนี้โปรดอย่าลืมว่าของจริงนั้นหมายความว่ากระไร และปรมัตถธรรมนี้เองที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่าเป็น อนัตตา ฉะนั้นคำว่า อนัตตา จึงมิใช่หมายความว่า เป็นของสูญ หรือเป็นของไม่มี เพราะคำว่าอนัตตานี้ต้องมาจากความไม่เที่ยง และความทุกข์ ฉะนั้น สภาวะธรรมอันใด จะเป็นอนัตตาได้ สภาวะอันนั้นจะต้องมีลักษณะไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ด้วย ก็ลักษณะไม่เที่ยงมีอยู่ในที่ใด ก็เป็นยืนยันรับรองอยู่ในตัวเองว่า ต้องมีธรรมชาติที่รับรองลักษณะไม่เที่ยงนั้นมีอยู่ เพราะถ้าว่าไม่มีธรรมชาติที่รับรองความไม่เที่ยงนั้นแล้ว ความไม่เที่ยงหรือลักษณะไม่เที่ยงนั้น ก็มีไม่ได้ หรือจะปรากฏขึ้นไม่ได้ และทรง

บัญญัติว่าสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ และสิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ สิ่งนั้นและเป็นอนัตตา อันนี้ยกมาเพื่อจะให้เห็นว่า อนัตตานั้นไม่ใช่เป็นของสูญ หรือไม่มีอะไรเท่านั้น

ฉะนั้นเมื่อพูดมาถึงตรงนี้แล้ว ก็พอจะมองเห็นได้ว่า ในการที่เราจะเข้าไปรู้ถึงความหมายของคำว่าอนัตตาในพระพุทธศาสนานี้ ไม่ใช่ว่าเป็นของง่ายนัก ถ้าเราไม่ศึกษาให้เข้าถึงพระปรมัตถธรรมแล้ว ก็ยากที่จะเข้าถึงคำสอนที่แท้จริงในพระพุทธศาสนานี้ได้ จึงขอเรียนว่า พระปรมัตถธรรมคือ พระอภิธรรมปิฎกนั้นเป็นของสมควรและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งสำหรับท่านที่เป็นพุทธศาสนิกชน

เมื่อเราเห็นว่าพระปรมัตถธรรมเป็นของจริงแล้ว เราก็ต้องเห็นว่าพระพุทธศาสนาที่ทรงประกาศไปตามความจริงของธรรมชาติ นั้นเองเป็นศาสนาที่มีความจริงมิใช่หลอกลวง เพราะพระองค์ทรงประกาศพระศาสนา โดยมิได้อาศัยการคาดคะเน หรือด้วยการอนุมานเอาเองตามชอบใจของพระองค์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ หากแต่พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาไปตามความจริงของสภาวะ หรือตามธรรมชาติ ตามพระปัญญาของพระองค์ที่ได้เข้าไปพิสูจน์มาแล้ว ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีความจริง และเป็นศาสนาที่สุขุม คัมภีรภาพยิ่งนัก ทั้งเป็นคำสอนที่เกิดไปด้วยเหตุผลที่เป็นของจริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

เป็นศาสนาที่ทนต่อการพิสูจน์ และทั้งชี้ให้เราตามพิสูจน์หาความจริงด้วยตนเองได้ โดยอาศัยเหตุผลตามนัยที่ได้ยกมาพิสูจน์ ดังที่อธิบายมาแล้วนี้

เมื่อได้ลงความเห็นกันตามเหตุผลแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นของจริงแท้ ไม่มีการวิปริตเปลี่ยนแปลงเช่นนี้แล้ว พระพุทธศาสนาจะมีการล้าสมัยได้อย่างไร เป็นของแน่นอนเหลือเกินว่า พระพุทธศาสนานี้จะไม่มีการล้าสมัยเลย ฉะนั้นพวกเราจึงไม่ควรที่คิดหาวิธีเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ทางที่ถูกแล้ว เรามีหน้าที่แต่เพียงว่าจะต้องศึกษาให้เข้าใจในอรรถรสแห่งความหมายให้ถูกต้องแท้จริง ตามคำที่พระองค์ประทานไว้เท่านั้น เพราะ พระพุทธ ศาสนา ไม่มีการ ล้าสมัย หรือ เปลี่ยน แปลง พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่ใหม่อยู่เสมอ และพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่เป็นไปคู่อยู่กับโลกเสมอ โลกนี้ตั้งอยู่ตราบใด พระพุทธ-ศาสนาก็จะตั้งอยู่ตราบนั้น ถึงแม้โลกจะทำลายเป็นเถ้าถ่าน ไปแล้วก็ดีแต่คำสอนของพระพุทธองค์ ก็หาได้สาปสูญไปด้วยไม่ ความจริงคำสอนของพระบรมศาสดานี้ ย่อมเกิดเป็นอยู่ทุกวินาทีมิได้ว่างเว้นจากโลกไปได้เลย เว้นแต่เราจะรู้หรือไม่รู้เท่านั้น จึงเป็นอันว่าเรื่องราวเท่าที่สรุปมานี้เป็นวัยของสัจจะคือ เป็นความจริงในพระพุทธศาสนา

ข้อปฏิบัติหมายถึงอะไร

ข้อปฏิบัตินี้ หมายถึง ต้องดูนาม ดูรูป เรื่อยๆไป ไม่มีอย่างอื่นเลย เพราะว่าอวิชชา ไม่รู้ความจริงของนามรูป ไม่รู้ความจริงของอริยะสัจจะธรรม การรู้ทุกข์ คือ อริยสัจจ์ รู้นาม รู้รูป นี้แหละรู้ทุกข์ รู้เจริญสติปัฏฐาน เป็นการเจริญปัญญา ปัญญานี้ทำหน้าที่ดับอวิชชา ยิ่งเห็นทุกข์มากเท่าไร ก็แสดงว่า ปัญญามากขึ้น แต่ต้องเห็นตามความเป็นจริงของสภาวะธรรม (สภาวะธรรม หมายถึงลักษณะของนามรูป) ทุกข์ที่เกิดจากสภาวะธรรมจริงๆจะไม่โกรธ ไม่ขุ่นเคือง ทุกข์ที่เกิดจากความกลัว ทุกข์ที่เกิดจากพบอารมณ์ที่ไม่พอใจ ทุกข์อย่างนี้จิตใจไม่สบาย เพราะว่า มีกิเลส

อดีต และอนาคต เข้าที่ไหน

ในการปฏิบัติ การมีสติสัมปชัญญะ แล้วก็อารมณ์ปัจจุบันเท่านั้นแหละ อันนี้สำคัญนัก บางที อดีตบ้าง อนาคตบ้าง แทรกเข้าไปในที่นั้น เราไม่รู้ มันไม่ได้เข้าไปที่นั่ง ที่นอน แต่มันเข้าไปที่ความรู้สึกที่กำลังดูอยู่ ผู้ร้ายแอบเข้ามาเมื่อไร เราไม่ทันรู้ ความสังเกตไม่พอ บางทีทั้งๆที่กำหนดนั่นแหละ แต่ไม่ใช่ปัจจุบัน เพราะฉะนั้นหน้าตาของปัจจุบัน และไม่ใช่ปัจจุบัน เราจะต้องเข้าใจให้ชัดเจน ถ้าอย่างนี้ละก็สะดวก ทีหลังทำงานได้สะดวก คล่องแคล่วทีเดียว

หน้าที่ของปัญจทวาร

ปัญจทวารนั้นคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีแต่อารมณ์ปัจจุบันเท่านั้น อดีต อนาคตเข้าไม่ได้เลยแม้แต่นิดเดียว พอเห็นรูปคือสีต่างๆ เท่านั้น มโนทวาร ก็เกิดต่อทันที ปัญจทวารนั้น ว่าโดย ปรมัตถสภาวะ คือ ความจริงอันเป็นที่สุดแล้ว เห็นจริงๆเท่านั้น จะไม่รู้เลยว่าเป็นคน เห็นนิดเดียวเท่านั้น มันติดขึ้นมา พอเห็นปับคนหรือสัตว์ก็ติดตามมาเลย ที่รู้ว่าคนหรือสัตว์นั้น เป็นมโนทวาร แต่ถ้าเราไม่ตั้งอยู่ที่ปัจจุบันอารมณ์แล้ว มโนทวารก็จะแย่งเอาไปรู้เรื่องเสีย แต่ว่าจะตั้งอยู่ได้หรือไม่ได้ก็แล้วแต่ความเพียร มีสติสัมปชัญญะมากหรือน้อยตามส่วน มีสติให้ระลึกอยู่อย่างนี้ ความเพียรนี้สำคัญ เพียรมาก หรือเพียรน้อยไป อินทรีย์ (ความเป็นใหญ่) ก็ไม่เสมอกัน ไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางนี้ (ต้องได้อารมณ์ปัจจุบัน) ปัญญาวิริยะ สติต้องเกี่ยวข้องกัน มันเกิดขึ้นเอง ไม่ได้ใครสร้างอะไรมามาก อันนั้นก็เกิดมาก ทั้งฝ่ายกุศล และอกุศล

จะพ้นทุกข์ได้ด้วยอะไร

เรียนมาก หรือ เรียนน้อย ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่อารมณ์ปัจจุบัน สำคัญอยู่ที่วิริยะ สติสัมปชัญญะ สำคัญอยู่ที่ตรงนี้ ปัญญา ที่จะรู้จริงนั้นมันอยู่ตรงที่ สัมปชัญญะนี่แหละ สัมปชัญญะ ปัญญาที่รู้ รู้ที่เขา

กำลังเกิดขึ้น เขาไม่ได้รู้มาก ปัญญาที่รู้จริงต้องรู้ ขณะนี้ ขณะที่ธรรมนั้นปรากฏอยู่เฉพาะหน้า เขาไม่ได้รู้เกิน ต้องให้รู้ในนาม ในรูป ให้ชัดเจนเสียก่อน แล้วจึงค่อยรู้เรื่อง ของนาม ของรูป เราจะรู้เรื่องของนามรูป เราจะต้องตามดูที่ตัวมัน จนกระทั่งเห็นมันแสดงพฤติการณ์ออกเราถึงรู้ อย่าไปหาความพ้นทุกข์จากสังขาร (รูปนาม) ทั้งหลายไม่มีเลย ท่านบอกไว้สังขารทั้งหลายมีมากนัก นามบ้าง รูปบ้าง มีเยอะไม่มีหรอกที่จะพ้นทุกข์ เราจะพ้นทุกข์ได้ด้วยอะไร ด้วยการรู้ความจริงเท่านั้น รู้ว่าอย่างไร รู้ว่ามันเป็นทุกข์เท่านั้น จึงจะสามารถตัดความยินดีในมันได้ ตัดความยินดีในสังขาร (รูปนาม) ได้ ปัญญา อย่างอื่นไม่มีเลย ปัญญานี้ เข้าไปรู้ทุกข์อย่างเดียวเท่านั้น แต่การรู้ทุกข์ต้องรู้กำลังเขาเป็น กำลังเขาปรากฏด้วยอาการอย่างไรก็ตามเถอะ แล้วความไม่พอใจในรูปถึงจะปรากฏขึ้น ปัญญาที่รู้ทุกข์อันเดียวเท่านั้น จึงจะทำลายตัณหาได้ ตัณหานี้แหละเป็นตัวก่อกำเนิด

ธรรม ๓ ประการที่ทำให้เกิดวัฏฏะ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า วัฏฏะที่วนเวียนไปนั้น จิต หรือวิญญาณที่จะทำให้วนเวียนไป มันมีธรรมอยู่ ๓ ประการ คือ กิเลส กรรมวิบาก วิบาก คือ เบญจขันธ์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) เพราะ

กิเลสเป็นปัจจัยให้ทำกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง กรรมเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก คือ เบญจขันธ์ เวลานี้กิเลส โลภ โกรธ หลง มีไหม เจตนาทำดีบ้าง ทำชั่วบ้าง ด้วยกาย ด้วยวาจา คือ วิบากขันธ์

วิธีปฏิบัติในอารมณ์ ปัจจุบันของรูปนอน

โดยใช้ความรู้สึกตัวที่ชัด พิจารณารูปนอน คือระบายลมหายใจออกทางจมูกก่อนค่อนข้างเบา แล้วสูดลมหายใจเข้าทางจมูกแรงพอสมควร ให้ผ่านไปทางศีรษะ และเลยไปทางหน้าอก ให้หยุดขณะหนึ่ง แล้วกระจายความรู้สึกตัว ทำให้สมาธิเสมอกับปัญญา จะเห็นรูปนอนชัดในทันใดนั้น ให้ระบายลมหายใจออกทางจมูกเรื่อย ๆ พร้อมด้วยน้อมเจตนาไปยังรูปนอน ความรู้สึกตัวจะปรากฏยังรูปนอนทันที ผลงานของสติสัมปชัญญะที่เบาคล่องแคล่ววว่องไวจะเกิดขึ้น ลักษณะเช่นนี้ต้องอาศัยผลงานของกายรูปปรัจเฉทญาณเป็นปัญญาประกอบด้วย ส่วนในรูป นั่ง ยืน เดิน ก็ให้ปฏิบัติทำนองเดียวกัน ตามที่กล่าวมานี้อาจไม่เหมาะสมโดยทั่วไป ขอได้พิจารณาแก้ไขตามสมควร

อริยะสัจจ์ ๔

พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาทุกข์นี้ก่อน เพราะเหตุว่า ทุกข์นั้นเป็นของหยาบและรู้ง่ายกว่าสมุทัย และความจริงก็มีแต่ทุกข์เท่านั้นที่เกลื่อนกล่นอยู่ในโลกนี้ เมื่อผู้ปฏิบัติกำหนดทุกข์แล้ว จึงจะสาวหาเหตุแห่งทุกข์ว่า ทุกข์นี้เกิดมาจากไหน ซึ่งก็มาจากตัวสมุทัย อันได้แก่ตัณหานั่นเอง โดยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงแสดงสมุทัยในอันดับที่สอง การที่ยกทุกข์ขึ้นกล่าวก่อนก็เพื่อจะทำลายตัณหานั่นเอง เมื่อผู้ปฏิบัติกำหนดทุกข์แล้ว จึงสาวไปหาเหตุแห่งทุกข์ซึ่งเป็นตัวสมุทัย อันได้แก่ตัณหา เมื่อเห็นทุกข์แล้วจึงจะสาวไปหาเหตุ แล้วจึงจะรู้เหตุนั้นได้เมื่อเห็นโทษแห่งสมุทัยแล้ว จึงจะเกิดความเบื่อหน่ายในทุกข์ ความเบื่อหน่ายนี้แหละที่เป็นเครื่องทำลายตัณหา คลายความกำหนัด ยินดีในทุกข์ เมื่อตัณหาสิ้นสุดลงในที่ใด ในที่นั้นก็จะปรากฏพระนิพพานโดยสัจจ์กริยากิจ คือ แจ้งพระนิพพาน การถึงนิพพานนั้นจะต้องอาศัย มรรคจิต เป็นผู้เดินไปตามหนทางมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการทำลายสีสัพพตปรามาส สีสัพพตปรามาสนี้จึงต้องทำลายด้วยอริยมรรค สมาธิก็จะทำลายสีสัพพตปรามาสไม่ได้ ปัญญาอื่น ๆ ก็จะทำลายไม่ได้ จะทำลายได้ก็ด้วยปัญญาในมรรคสัจจ์ คือ องค์สัมมาทิษฐิในมรรคสัจจ์เท่านั้น

ถ้าบัญญาเข้าถึงสัจจะอันใดอันหนึ่งแล้ว ก็เป็นอันเข้าถึงทั้ง ๔ สัจจะ เช่น มีการกำหนดทุกข์ เป็นต้น ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ เรากำหนดรู้ทุกข์อันเดียว ตัณหาที่มีกิจจะต้องละก็เข้าด้วย นิโรธที่มีกิจจะต้องทำให้แจ้งก็เข้าด้วย กิจที่เราทำอยู่นั้น เป็นทางที่เดินไปเพื่อแจ้งนิโรธ เพราะฉะนั้นกิจที่จะต้องทำให้แจ้งนิโรธ ก็จะต้องเข้าไปในขณะนั้นด้วย มรรคที่จะต้องเจริญก็เจริญไปด้วย การกำหนดทุกข์ คือรูปนามนั่นเอง เป็นการเจริญมรรคเพราะทุกข์ได้แก่รูปนาม การกำหนดทุกข์หรือรูปนาม ก็คือสติบัฏฐานนั่นเอง ดังนั้นการเจริญสติบัฏฐานนี้ กิจในอริยสัจจ์ ๔ ก็เข้าด้วย ทีนี้เมื่อเจริญไปแล้ว มรรคก็ต้องเจริญไปแล้วเอาเมื่อไร แล้วเอาเมื่อถึงนิพพาน เพราะมรรคนี้เป็นทางเดินไปถึงนิพพาน ถ้ายังไม่ถึงนิพพานจะเรียกว่าการเดินทางเสร็จสำเร็จไม่ได้ ดังนั้นมรรคจะต้องเจริญแล้ว เจริญแล้วในที่ไหนเราต้องรู้ ไม่ใช่ว่าพอลงมือเจริญก็บอกว่าเสร็จแล้ว อันนี้กำลังเจริญอยู่ยังไม่แล้ว ยังกำลังเดินทางอยู่จะไปแล้วเอาเมื่อไร ดังนั้นคำว่ามรรคเจริญแล้ว หมายถึงว่าต้องไม่เดินอีกแล้ว ข้อปฏิบัตินั้นต้องหยุดหมดเพียงแค่นั้น คือหมดตอนที่ข้อปฏิบัตินี้จะเดินไปถึงได้ เพียงแค่อนุโลมญาณก็ยังอยู่ในวิบัสสนาเหมือนกัน นี่แหละหนาหนทางเดินของเรา เดินได้เพียงแค่นี้เท่านั้น

การกำหนดดูทุกข์สัจจ์

การกำหนดรู้ทุกข์สัจจ์ เพื่อจะให้สำเร็จในกิจทั้ง ๔ นั้น ไม่ต้องทำทีละอย่าง ทำไปอย่างเดียวกัน ถ้าสัจจะอันใดไม่มี สัจจะที่เหลืออีก ๓ นั้นก็มีไม่ได้ ถ้าทุกข์ไม่มี เราก็ไม่ต้องทำเพื่อความพ้นทุกข์ ถ้าตัณหาไม่มี เราก็ไม่ต้องละตัณหา ตัณหาไม่มีแล้วเราก็ถึงความดับทุกข์ ถึงพระนิพพาน เหตุให้เกิดทุกข์ก็ไม่มี ถ้าไม่ทราบว่าจะไปละอะไร มรรคไม่มีก็ไม่ได้ เพราะถ้าไม่มีมรรคก็ไปไม่ถึงนิพพาน เพราะไม่มีทางเดิน นิโรธก็ไม่มีการดับทุกข์ไม่ได้ เวลานี้เรามีอยู่แล้วสองสัจจะ ทุกข์สัจจ์กับสมุทัยสัจจ์ มีอยู่ทุกขณะทุกเวลา แต่ว่ายังไม่มีอีกสองสัจจะ คือ มรรคสัจจะ กับ นิโรธสัจจะ เวลานี้กำลังมีทุกข์อยู่และกำลังเกิดอยู่ สมุทัยก็กำลังสร้างทุกข์อยู่ แปลว่าเรากำลังสร้างวัฏฏะกันเวลานี้ แต่ว่าใจเรามันก็อยากจะทำให้พ้นวัฏฏะ แต่ทำอย่างไรถึงจะพ้นจากวัฏฏะ เห็นว่ามันเป็นของไม่ดี มันเป็นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่อยากจะพ้นนั่นแหละ แต่ก็สร้างอยู่เรื่อย ๆ ก็ไม่รู้ว่าเราสร้างวัฏฏะ ใจก็อยากจะพ้น สร้างก็สร้างไป กิจมันไม่รวมกัน โดยเหตุนี้ญาณที่รู้ในเหตุผลแห่งอริยสัจธรรมนี้ จึงต้องมีความสำคัญติดต่อเนื่องกัน ดังที่กล่าวไว้ว่าผู้ใดเห็นทุกข์ ผู้นั้นย่อมรู้ทุกข์และรู้สมุทัยด้วย ถ้าผู้ใดรู้นิโรธ ผู้นั้นย่อมรู้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ผู้ใดทุกข์ ผู้นั้นก็รู้สมุทัย การกำหนดรู้ทุกข์กับการละสมุทัยก็ไปด้วยกัน ถ้าผู้ใดรู้นิโรธ ถึงนิโรธ ผู้นั้นก็ย่อมรู้มรรคนิโรธคามินีปฏิปทา คือทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงทุกข์นิโรธดังนี้ เมื่อถึงนิโรธแล้ว ถึงจะรู้จักมรรค ถึงจะรู้ว่าทางนี้เป็นทางถึงพระนิพพานแน่

การงานของปัญญาทั้ง ๔

กิจสำคัญในกิจของญาณ หรือในกิจของปัญญาทั้ง ๔ นั้นแปลว่า อริยสัจจ์ธรรมทั้ง ๔ นั้น เป็นหน้าที่ของปัญญาทั้ง ๔ หรือทำกิจในอริยสัจธรรม ๔ เป็นหน้าที่ของปัญญาเป็นไปเพื่อละตัณหาอันเป็นตัวสมุทัยอย่างเดียวเท่านั้น การงานทั้งหมดหรือข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนานี้ เมื่อย่อลงแล้วก็อยู่ในอริยสัจธรรม แต่ว่ากิจสำคัญของการงานในพระพุทธศาสนานี้ คือ การละกิเลสแล้วก็ดับตัณหาที่เป็นตัวสมุทัยที่เป็นเหตุของทุกข์นั้น อันนี้เป็นจุดหมายสำคัญทีเดียว การงานที่ทำทุกอย่าง ต้องเป็นไปเพื่ออย่างนั้น เพื่อละสมุทัยอย่างเดียว เพราะถือว่าโลกนี้เกิดจากสมุทัย ทุกข์ทั้งหลายเกิดจากสมุทัย ก็ได้ชื่อว่าโลกดับหรือทุกข์ดับก็อันเดียวกัน ฉะนั้นปัญญาที่สามารถจะหยั่งรู้ในอริยสัจธรรมนี้ จะเกิดได้ก็มีแต่ในพระพุทธศาสนา หรือพุทธพรหมจรรย์นี้เท่านั้นแหละ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ต้องตรัสรู้ หรืออริยสัจสาวกทุกองค์ ก็ต้องรู้อริยสัจธรรม ๔ นี้ เพราะเหตุที่ลัทธิอื่น ๆ หรือพระพรหมจรรย์อื่น ๆ ไม่สามารถจะรู้ในอริยสัจธรรมทั้ง ๔ ได้นั่นเอง ท่านจึงได้บอกว่าพระอริยสัจไม่มีในพรหมจรรย์อื่น ๆ เลย

ญาณ ๑๖

ญาณที่ ๑ นามรูปปรจัจเฉทญาณ

นามรูปปรัจเฉทญาณ เกิดขึ้นได้มี ๓ นัย:–

๑. ด้วยปริยัติ

๒. ด้วยปฏิบัติ

๓. ด้วยวิปัสสนา

ถ้าเข้าถึงนามรูปปรัจเฉทญาณที่สงเคราะห์ด้วยทิษฐิวิสุทธิ แล้ว อันนั้นต้องเป็นวิปัสสนาญาณทีเดียว

(๑) ปริยัติ เป็นการเล่าเรียนศึกษา เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม ตามทวารทั้ง ๖ ถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพื่อที่จะได้ทำวิปัสสนา หรือปฏิบัติต่อไป เช่น เห็นเป็นนาม หรือเป็นรูป เห็นเป็นนามก็รู้ด้วยปริยัติ

(๒) ปฏิบัติ ให้ทำความรู้สึกต่อความรู้สึก ต่อการกำหนดลงไปนั้น ต้องทำความรู้สึกตัวด้วยสติสัมปชัญญะ ว่าเวลานี้กำหนด นามที่เห็นคือกำลังเห็นอยู่ ขณะกำหนดพิจารณาลงไปนั้นๆ รู้ว่าพิจารณานามอะไร รูปอะไร ต้องมีความรู้สึกตัวในขณะกำหนดว่านามอะไร รูปอะไรนี้รู้ด้วยการปฏิบัติ

(๓) วิปัสสนา พออะไรเกิดขึ้นรู้ทันทีเป็นนามหรือเป็นรูป โดยไม่ต้องกำหนด พอเห็นก็รู้ว่าเป็นนาม อริยบททั้งหลายที่นั่ง นอน ยืน เดิน รู้สึกหมดว่าเป็นรูป ไม่ต้องกำหนดรู้ เพราะว่าเป็นผลเกิดมาจากการกำหนดเวลา กำหนดต้องทำความรู้สึกให้ชัดเจน เหมือนกับการอ่านหนังสือ พอเห็นก็อ่านออกไปโดยไม่ต้องบอกว่านี่ ก สระอา คือ กา การรู้ด้วยทิฏฐิวิสุทธิคือนามรูปปรัจเฉทญาณนี้ ต้องรู้ถึงสิ่งนี้ อันเป็นผลจากการกำหนด

ถ้าหากเราเรียนนามรูป ตามปริยัติแล้ว แต่เวลาทำงานไม่ได้เอานามรูปไปทำงานด้วย เช่น ไม่ได้เอาไปกำหนดถ้าถามตอบด้วย เพราะตอบถามปริยัติ แต่เวลาที่กำหนด ไม่มีนามรูปรับรองการกำหนด คือไม่ได้เอานามเอารูปไปทำงานด้วย เห็นเฉย ๆ ไม่มีนามไม่มีรูปเลย เวลานั่งรู้แต่ว่านั่ง นั่งนั้นเป็นรูปหรือเป็นนามไม่รู้ ไม่ได้อยู่ในความรู้สึกเลยว่า ที่กำหนดนั้น กำหนดรูปหรือกำหนดนาม รูปอะไร นามอะไร ไม่มีความรู้สึกเลยในเวลาที่ทำงานนั้น ทำอะไร ดูอะไร ไม่มีความรู้สึกเลยในเวลาอันที่สำคัญที่สุด เมื่อไม่มีนาม ไม่มีรูปในการกำหนดแล้ว รูปนามจะโผล่ขึ้นมาจากไหน นามรูปพรัจเฉทญาณไม่มีหวังเกิดขึ้นไม่มีหวัง เกิดขึ้นไม่ได้แน่ เพราะเราไม่ได้เรียนมา เราเรียนมาแต่ชื่อตามปริยัติ แต่เวลาถึงตัวจริงของมันไม่ได้เรียน ทีนี้เวลาปฏิบัติต้องเอาตัวจริง ไปทำงานด้วย เวลาเรียนปริยัติ ไม่ได้เอาตัว

ไปทำงาน ต้องเอาวัตถุที่เรียนมาแล้วที่ชื่อนั้นมาทำงานด้วย เวลาที่เห็นก็ต้องเอานามที่เห็นนั้นแหละ มาทำเป็นเครื่องรับรองความการกำหนด แล้วต้องมีความรู้สึกตัวด้วยว่านี้นามอะไร รูปอะไร กำลังทำอะไรอยู่ นี่เป็นความสำคัญนัก ถ้าขาดอันนั้นแล้ว วิปัสสนานั้นไม่มีหวังเลยทีเดียว ที่นี้หนักเข้าก็เป็นสมาธิ วิปัสสนาก็ไม่เกิดทำสตินี้ไปเท่าไรเป็นเรื่องของสมาธิไป ไม่ใช่เรื่องของปัญญา พอสมาธิมีมาก ๆ เข้านามรูปก็ยิ่งหายไปเลย เลยไม่ได้กำหนด ทีนี้ก็รู้อยู่เฉย ๆ แต่ไม่รู้ว่ารู้อะไร ไม่รู้ว่านามอะไร รูปอะไร อันนี้เป็นความสำคัญ ที่จริงตามหลักฐาน ท่านบอกไว้แล้วว่า นามรูปต้องชำนาญ ต้องขึ้นใจ ถ้ามันขึ้นใจ แล้วพอเห็นคนที่รู้จักคุ้นกัน ก็รู้ทันทีว่าใคร ถ้ารู้จักกันไม่คุ้นเคยนานๆพบกันที ต้องนึกนานทีเดียว เพราะฉะนั้นนามรูปต้องชำนาญกรรมฐาน คือ สิ่งที่ถูกต้องขึ้นใจ ถึงจะเกิดวิปัสสนา พอเห็นนามรูปก็รู้สึกแต่ว่านามรูป รู้สึกแต่ว่านามรูป รู้สึกแต่ว่านามรูปหมดแล้ว ไม่มีแล้วตัวตนคนสัตว์ ทีนี้กำหนดนาม รูปนั้นต่อไปอีกจึงจะปรากฏลักษณะของนามรูปอีกทีว่า ไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์ว่าไม่ใช่ตัวตน อะไรอย่างนี้อีกคั่นหนึ่งต่างหาก แต่ว่าต้องได้นามรูปก่อน ถ้ายังไม่ได้นามรูปแล้ว จะไปเห็นว่านามรูปเกิด ดับไม่เที่ยงนั้นเป็นไปไม่ได้เลย มันไม่มีเหตุผลในขณะกำหนดนามรูปนั้น กำหนดนามอะไร รูปอะไร ก็ยังไม่ค่อยจะรู้ทีนี้จะไปเห็นนามรูปเกิดดับได้อย่างไร อันนี้ขอให้เข้าใจตามเหตุผลว่าเป็นอย่างนี้ เราจะรู้ไว้

อุทยัพพยญาณ

ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดรูปนามในอารมณ์ปัจจุบันให้ได้มากขึ้น สติปัญญาก็กล้าขึ้นเป็นลำดับ สามารถตัดสันตติของโมหะ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องกันในระหว่างรูปนามในอารมณ์หนึ่ง และอริยบทหนึ่งให้ขาดลงได้ เมื่อสันตติขาดลงในระหว่างอารมณ์หนึ่ง และอริยบทหนึ่งเช่นนี้แล้ว อนิจจลักษณะ ถึงความดับของรูปนาม ก็จะปรากฏขึ้นแก่ผู้เพ่งเล่งเฉพาะในอริยบทหนึ่ง ๆ โดยมิต้องเปลี่ยนอริยบทและอารมณ์ใหม่ ปัญญานี้รู้ความเกิดขึ้นและดับไปของนามรูป อันเป็นปัจจุบันธรรมนี้ เรียกว่าอุทยัพพญาณ

เมื่อผู้ปฏิบัติมากำหนดเห็นว่า รูปนามของตนที่เกิดขึ้นในอริยบทนั้น ก็ดับหายไปโดยปราศจากความรู้สึกในอารมณ์ที่นั่งนั้น รู้สึกเหมือนกับเมื่อเวลาตกใจ ใจและกายก็หายไปหมดเช่นนั้น ผู้เพ่งจะรู้สึกตกใจมาก เพราะตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเห็นเช่นนั้น จิตไปคอยจับดูอยู่ในความลับนั้น ไม่เอาใจใส่ในความเกิด แต่นั้นความดับของนามรูปก็จะปรากฏ เป็นอารมณ์มากขึ้น เห็นเด่นชัดทั่วไปทุกๆอารมณ์ เห็นแต่ความดับไปเท่านั้นในลักษณะการเห็นสภาพเช่นนี้ ย่อมแล้วแต่อัชฌาสัย

ของผู้ปฏิบัติ บางท่านปรากฏในลักษณะของความดับนั้นไม่เที่ยง บางท่านก็ปรากฏในลักษณะนั้นว่าเป็นแก่นสาร ไม่อยู่ในอำนาจของใครที่จะบังคับได้ ไม่ให้เป็นเช่นนั้นหาได้ไม่ ความรู้อันนี้เรียกว่าภังคญาณ

เมื่อผู้ปฏิบัติได้ความดับปรากฏมากมายเช่นนั้น ก็มีความรู้สึกน่ากลัวเห็นว่าเป็นภัยเป็นโทษ ไม่ใช่ความสุข เต็มไปด้วยความทุกข์อยู่ทุก ๆ อิริยาบท ต้องผลัดเปลี่ยนแก้ทุกข์อยู่เสมอ เต็มไปด้วยโทษภัย ไม่ใช่ของเที่ยง ไม่มีแก่นสารไม่ใช่ตัวตน ความรู้สึกอย่างนี้เรียกว่าภยะญาณและอาทีนวญาณ (เป็นภัยเป็นโทษ)

เมื่อผู้ปฏิบัติ มีความรู้สึกตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ก็มีความรู้สึกเบื่อหน่ายในนามรูป จิตก็คิด ใครจักพ้นจากรูปนาม และพยายามหาหนทางที่จะพ้นอย่างเดียว โดยพิจารณาอยู่ในอารมณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า นินนิทาญาณและมุญจตุกัมมยตาญาณ

เมื่อผู้ปฏิบัติได้อารมณ์ตามญาณทั้งสอง ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ด้วยอำนาจของปัญญาที่ปรุงแต่งจิตให้เข้าไปรู้ตามความจริงของรูปเช่นนั้นแล้ว อำนาจของปัญญาที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติในอารมณ์ตามญาณที่แล้ว ๆ ไปนั้นได้มาเป็นปัจจัยอุดหนุนให้เกิดปัญญารู้ตามความเป็นจริงขึ้นมาอีกว่า ในการที่จะไม่ให้มีรูปนาม หรืออยากจะพ้นรูปนามนั้นเป็น

ไปไม่ได้ เพราะรูปนามนี้เป็นวิบาก เกิดขึ้นด้วยอาศัยเหตุปัจจัย รูปนามจะหมดไปได้ ก็เมื่อทำเหตุปัจจัยให้หมดสิ้นลงเสียก่อนจึงจะพ้นได้ เมื่อเกิดปัญญาความรู้สึกขึ้นเช่นนี้แล้ว ความรู้สึกไม่ชอบรูปนาม ที่เกิดขึ้นในญาณที่แล้วๆมานั้นก็ปล่อยวางเป็นกลางเฉยอยู่ในรูปนามที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า สัมญารุเปกขาญาณ คือ จิตไม่มีอภิรัมา และโทมนัสในสังขารรูปนามนั้น

ตอนนี้อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปรากฏว่าเด่นชัดมาก คาหะธรรม ตัณหา มานะ ทิษฐิ ตามพระบาลีในอนัตตลักขณะสูตร เอตัง มมะ ว่านั้นเป็นของเราด้วยอำนาจ ตัณหา เอโสหมัสมิ ว่าเป็นด้วยอำนาจ มานะ เอโสเมอัตตา ว่านั้นเป็นตัวตนของเรา ด้วยอำนาจทิษฐิ ที่อาศัยเกิดขึ้นตามทวารทั้ง ๖ เหล่านี้เกิดขึ้นไม่ได้เพราะด้วยอำนาจของปัญญารู้ชัดแล้วว่าเป็น เนตํ เมมะ นี้ไม่ใช่ของเรา

เนโสหมัสมี นี่ไม่ใช่ของเรา เนเอโสเมอัตตา นี่ไม่ใช่ตัวตนของเรา ด้วยอำนาจการเห็นอนิจลักขณะประหาณมานะ ด้วยอำนาจทุกขลักขณประหาณตัณหา ด้วยอำนาจของอนัตตลักขณะประหาณทิฏฐิ กิเลสทั้ง ๓ นี้ เข้าอาศัยในอารมณ์ของวิปัสสาไม่ได้ แต่ว่ายังไม่เป็นสมุจเฉท เพราะญาณอันนี้ยังเป็นโลกีย์อยู่ ยังไม่ถึงโลกุตตระ แต่เช่นนั้นท่านก็จัดว่าความรู้เช่นนี้เป็นจุฬโสดาบันแล้ว

แต่ยังมีข้อที่ผู้ปฏิบัติควรจะเข้าใจอยู่อีก คือในวิปัสสนาญาณทั้ง ๑๐ ข้อนี้ นับแต่ระหว่างวุทธ์นพพย ย่อมมีวิปัสสนากิเลส ๑๐ อย่าง ตามที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นเกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจผิด ทำให้จิตตกไปจากอารมณ์ที่ถูกของปัสสนาญาณ ตอนนี้ผู้ปฏิบัติต้อง เข้าใจในปริยัติให้ดีจริงๆ จึงจะทราบได้ว่าอารมณ์ของตนใช่ทางหรือมิใช่ทาง ถ้ามิฉะนั้นก็ต้องมีอาจารย์คอยแก้ไข บอกอารมณ์ที่ถูกและผิดให้ เพราะตอนนี้ในอินทรีย์ทั้ง ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๕ นี้ ย่อมจะไม่เสมอกัน เมื่ออันใดอันหนึ่งเกินไปหย่อนไป ก็ย่อมมีอารมณ์ที่เป็นอันตรายเกิดแก่วิปัสสนานั้น เมื่อผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจในอารมณ์ในทางที่ถูกและทางที่ผิดแล้ว จึงค่อยแก้ไขอารมณ์ที่ผิด ให้เดินไปหาอารมณ์ที่ถูก ความรู้อันนี้ได้กับมัคคามัคคญาณ ทัสสนวิสุทธิ เพราะมัคคามัคคญาณ ทัสสนวิสุทธินั้น ย่อมมีได้ในระหว่างอุตยัพพยญาณกับสังขารุเบกขาญาณนี้เท่านั้น อันนี้เป็นที่สุดของโลกีย์ชวนะ มีเพียงแค่นี้เท่านั้น ส่วนญาณต่อไป คือ อนุโลมญาณ กับโคตรภูญาณทั้ง ๒ นี้ เกิดในวิถีของโลกุตตระ

เพราะเหตุว่า เมื่อผู้ปฏิบัติคอยพยายาม ทำให้จิตดำเนินอยู่ในอารมณ์ที่ถูกต้องแล้ว เมื่อปัจจัย นั้นคือ ปัญญา มีกำลัง พอที่จะหยั่งรู้อริยสัจได้แล้ว จิตก็ตัดกระแสภวังค์จากอารมณ์ คือสู่วิถีของมโนทวาร ด้วยบริกรรมจิต อุปจารจิต โคตรภูจิต และมรรคจิต ที่เป็นโลกุตตระ

ก็เกิดขึ้น รู้แจ้งอริยสัจจทั้ง ๔ และทำงานประหาณกิเลศขาดเป็นสมุทจาเฉทปหาน ตามส่วนของมรรคเป็นต้น มีนิพพานเป็นอารมณ์เกิดขึ้นขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป ปัญญาที่ประกอบในมรรคจิตนั้นเรียกว่ามรรคญาณๆนี้แหละได้กับญาณทัสสนวิสุทธิ ต่อนั้นมาผลจิตก็เกิดขึ้น ๒ ขณะ ๓ ขณะ เสวยวิมุตสุขในอารมณ์ พระนิพพานที่มรรคจิตทำไว้แล้วดับนั้นก็ดับไป ปัญหาที่ประกอบในผลจิตนี้เรียกว่า ผลญาณ เมื่อถึงญาณเช่นนี้เรียกว่ามหาโสดาบันด์ แล้วจิตก็ตกภวังค์ต่อไป ต่อนี้ไปจิตก็ตัดกระแสภวังค์ขึ้นมโนทวาร แล้ว มัจจาวกขณญาณ ก็เกิดขึ้นพิจารณารู้กิเลศที่หมดไป เรียกว่า ปัจจเวกขณญาณ รวมญาณทั้งหมดเป็น ๑๖ ญาณ ดังกล่าวมาแล้ว

จิตในวิปัสสนาต้องมีอารมณ์เดินไปตามวิปัสสนาญาณ ดังอธิบายไว้พอเป็นสังเขปย่อ ๆ เท่านั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องโลกุตตระ มิใช่เป็นกิจที่รู้กันด้วยการฟังของผู้อื่น เล่าหรืออธิบายให้ฟัง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะรู้กันก่อนการปฏิบัติ เพราะเป็นเรื่องของผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำวิปัสสนา เพราะโลกุตรนั้นเป็นปฏิกมิธรรมคือเป็นธรรมที่เกิดมาจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง

ฉะนั้นข้อสำคัญที่ควรทำความเข้าใจให้ดี ในอวสานของเรื่องวิปัสสนาภาวนานี้ก็คือ ต้องพยายามศึกษาหาความรู้ให้เข้าใจเรื่องทำวิปัสสนาให้ถูกว่าทำอย่างไร และพยายามเรียนรู้ ในอารมณ์ของวิปัสสนาคั่นต้นๆในโลกีย์ปัญญานั้นเสียก่อน จึงจะควร

ในการทำลายสันตติได้นั้น จะทำลายได้ด้วยการเพ่งรูป เพ่งนาม นั้นเอง หาได้ทำลายด้วยอย่างอื่นไม่ คือจะต้องทำการกำหนดนามและรูป เมื่อจิตและอารมณ์อันใดเกิดขึ้น ก็ต้องเอาจิตไปกำหนดรู้ในอารมณ์อันนั้น จนกว่าจะเห็นความเกิดขึ้น และดับไปของนามและรูปที่เกิดขึ้น เพราะการจะเห็นความเกิดขึ้นสืบต่อของนามและรูปนั้นได้ก็ด้วยความเพ่งอันนั้นเอง และ ต้องเพ่งอารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน จึงจะสามารถทำลายสันตติได้และต้องเพ่งด้วยสติสัมปชัญญา คือต้องมีความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า บัดนี้กำลังพิจารณารูปอะไรหรือนามอะไร เพื่อเห็นความต่างกันของนามและรูปที่เกิดขึ้นนั้น มิใช่อันเดียวกัน อันนี้เป็นอันหนึ่งที่ทำให้เกิดความขาดของสันตติได้ง่าย เพราะถ้ายังไม่ปรากฏรูปนามเป็นคนละรูปหรือคนละนาม ก็จะเข้าใจว่ารูปนามเหล่านั้นเป็นอันเดียวกัน หรือที่เกิดขึ้นต่าง ๆ ก็คือจิตดวงเดียวกัน หรือนามอันเดียวกัน และยังเข้าใจว่า ที่เป็นไปต่าง ๆ นั้น ก็เพราะอาการต่างหาก การเข้าใจว่าเป็นอันเดียวกันนี้แหละเป็นเหตุที่จะให้เห็นความขาดของสันตติไม่ได้เลย เมื่อยังไม่ปรากฏความขาดของของสันตติแล้ว ก็จะชื่อว่าเข้าถึงวิปัสนาภาวนาที่แท้จริงยังไม่ได้

หมายเหตุ ต้องมีโยนิโสมนุสิการในการเปลี่ยนรูปนั่งมาเป็นรูปนอน ขณะที่ทุกข์เกิดดังนี้ รูปนอนเกิด รูปนั่งดับ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่มีตัวตนคนสัตว์ แม้รูปนอนดับ รูปนั่งก็ไม่ใช่รูปเดียวกัน มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ ทำการปรุงแต่งไม่เหมือนกัน

เมื่อกำหนดนามรูปต่อไป ปัญญาก็กล้าขึ้น หรือจิตละเอียดขึ้น ยิ่งตามดูนามรูปมากขึ้น จิตก็ได้อารมณ์ปัจจุบันมากขึ้น โดยเพ่งนามรูปที่เป็นอารมณ์ปัจจุบัน ไม่ตกไปในที่อื่น แล้วในรูปนั้นเองก็จะแสดงความเกิดขึ้น และดับไปในรูปเดียวและการเดียวกัน คือในปัจจุบันกาลเท่านั้น โดยเห็นทั้งเกิดและดับในอารมณ์เดียวกันในรูปเดียวกัน ปัญญาความรู้อย่างนี้วิปัสสนาเรียกว่า "อุทยัพพยญาณ" ในการรวบรวมอารมณ์ของญาณทั้งสามในตอนต้น ๆ ทั้งหมดมาอยู่ในอุทยัพพยญาณ คือเห็นรูปนามทั้งเกิดและดับในอารมณ์เดียวกัน

คำว่ารู้สึกตัว

เมื่อมีความรู้สึกตัวว่าเวลานี้นั่งดูอะไร หรือรู้สึกตัวว่าท่านทำอะไรเวลานี้ ถ้าไม่รู้สึกตัวก็ไม่รู้ว่าดูอะไร เมื่อไม่รู้ว่าดูอะไรก็ไม่รู้ว่าเห็นอะไร เมื่อไม่ได้พิจารณาสิ่งนั้น ก็ไม่ได้ความจริงจากสิ่งนั้น เพราะไม่ได้พิจารณา ไม่ได้ตั้งใจจะดูให้รู้ความจริง ดังนั้นจะต้องเพ่งอยู่ด้วยความรู้สึกตัวเสมอทีเดียวจึงจะใช้ได้

คำว่าสังเกตหรือศึกษา หรือมนสิการ หรือรู้สึกนี้เป็นคำเดียวกัน แต่สำหรับภาษาไทยพูดให้เข้าใจง่ายก็ใช้คำว่า "รู้สึก" รู้สึกในอารมณ์นั้น ๆ หรือทำความเข้าใจที่ถูกในอารมณ์นั้น ๆ เข้าไว้ในใจ อันนี้เองเรียกว่า โยนิโสมนสิการ ถ้าหากว่าโยนิโสมนสิการดีก็เข้าใจทำความรู้สึก

ที่ถูกเข้าไว้ในใจได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติวิปัสสนาที่กำลังกำหนดรู้รูปนั่ง หรือรูปเดิน จะต้องสังเกตความรู้สึก อันนี้แหละเป็นความสำคัญมาก เพราะความรู้สึกของเราตามธรรมดาเมื่อยังไม่เข้าใจวิปัสสนานั้น ไม่ว่าจะรู้อะไร เว้นแต่หลับเท่านั้น พอตื่นขึ้น พอมีความรู้สึกเกิดขึ้นในอารมณ์ใดก็ตาม ตัณหา และทิฏฐิ จะต้องไหล อาบเข้าไปใน อารมณ์นั้นเสมอ อันนี้เป็นธรรมดา เป็นปกติ เพราะฉะนั้นอันนี้ซึ่งเป็นของระวังยาก ต้องสังเกตจริง ๆ และต้องเข้าใจจริง ๆ จึงจะรู้ว่าความรู้สึกของเรานี้มีตัณหาและทิฏฐิอาศัยอยู่หรือเปล่า

ความรู้สึกตัวในรูป นั่ง นอน ยืน เดิน จะเกิดขึ้นเองตามปกติ พร้อมด้วยเจตนาไปยังรูปที่กำลังเพ่งอยู่นั้น โดยอาศัยการกระจายลมหายใจเข้า ในเมื่อทำลายตัณหาและทิฏฐิให้เบาบางลงไปแล้ว จากผลการทดลอง

คำเตือน ระวังอย่าลืมกระจายลมหายใจ ขณะหายใจเข้าพร้อมด้วยเจตนาไปยังรูปที่เพ่งอยู่นั้น

ทิฏฐิวิสุทธิ

ญาณ คือความรู้สึกอันเกิดจากการที่ปัญญาเข้าไปเห็นความจริงนี้ในวิสุทธิ ๗ ท่านเรียกว่า "ทิฏฐิวิสุทธิ" จะต้องกำหนดนามรูปนั้นแหละเป็นอารมณ์ต่อไปอีก แล้วจึงจะเห็นไตรลักษณ์มีความไม่เที่ยงเป็นต้นได้

ความรู้สึกตัว

ภายหลังที่มีโมพิโสมนสิการว่า "จิตเป็นปัจจัย" แล้วให้ระบายลมหายใจออกในนามหน่อย จะได้ผลงานของสติสัมปชัญญะที่เสมอกันดียิ่งขึ้น

ลักษณะของสมาธิ

๑. มีการ ตั้งมั่น อยู่ใน อารมณ์ เป็นกิจ เป็น สมาธิ หรือไม่ อยู่ที่อารมณ์

๒. มีความสงบจากความฟุ้งซ่าน

๓. มีความ ตั้งมั่น ใน อารมณ์ เป็นกิจ มีการ ละความ ตั้งมั่น ในอารมณ์ที่ผิดเป็นผลปรากฏ เฉพาะในสัมมาสมาธิเป็นผลปรากฏ

มรรคมีองค์ ๘

รูปนามอันใดอันหนึ่ง มีสามัญญลักษณ์โดยทั่วไป แล้วก็อริยะสัจจ์ ๔ มีอยู่ทุกนามทุกรูป ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้หลายนัยเหลือเกิน สติปัฏฐานก็มี วิปัสนาก็มี วิสุทธิก็มี โพธิปักขิยธรรมก็มี โพชฌงค์ก็มี มรรค ๘ ก็มี เมื่อธรรมอันใดอันหนึ่งถูกต้องแล้ว ชื่อเหล่านี้จะต้องรวมกันเข้าได้หมดเลย เวลาทำสติปัฏฐานจะต้องมีธรรมเหล่านี้รวมด้วย จะขาดอันใดอันหนึ่งไม่ได้ ในเมื่อเราทำถูกต้อง การงานของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เมื่อย่อลงแล้วก็ได้แก่

ศีล สมาธิ ปัญญา สามอย่างนี้เอง ธรรมะนั้นแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ กัน เวลาทำงานต้องมารวมกัน อันนี้เป็นความสำคัญ สัมมาวายาโมเป็นความเพียรของใจ ไม่ใช่ของกาย การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์เป็นความเพียรทางกาย สติคือความระลึกชอบ ระลึกอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น สัมมาสติที่จะสงเคราะห์เข้าในองค์มรรค ๘ ระลึกอื่นไม่ได้ สติในองค์มรรคต้องมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นอารมณ์เท่านั้น สติที่จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งจะนำไปสู่พระนิพพานได้ ต้องระลึกอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น อันใดอันหนึ่ง

ความผ่องใสของจิต มาจากสมาธิเป็นเหตุก็ได้ ส่วนวิสุทธิ ๗ นั้น ต้องมาจากวิปัสนา ต้องมาจากปัญญา จากนามปริเฉทญาณ ต้องเกิดขึ้นจากปัญญาทั้งนั้น

โยนิโสมนสิการ คือการทำความเข้าใจที่ถูก เวลาทำงานความเข้าใจที่ถูกต้องออกมาช่วยทำการงานนั้นด้วย เวลาปฏิบัติก็ดี เวลาพิจารณาก็ดี จะต้องมีความเข้าใจประกอบด้วยทั้งนั้นเลยว่าพิจารณาอย่างไรถูก

สัมมาสมาธิ ความตั้งหมั่นของจิตในสติปัฏฐาน ๔ คำว่าถึงนั้นหมายถึงสิ่งนั้นต้องมีอยู่เฉพาะหน้า

สัมมาสมาธิก็มาจากสัมมาวายโมและสัมมาสตินั่นเอง ลักษณะของสมาธิ มีการไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ ความสงบนี้ต้องมาจากอารมณ์ของสติปัฏฐาน มรรคทั้ง ๘ ต้องมาจากสติปัฏฐานทั้งหมด เรามีสติปัฏฐานเป็นอารมณ์เท่านั้น มรรคทั้ง ๘ เข้าหมดมีการตั้งหมั่นอยู่ในอารมณ์เป็นกิจของสมาธิ มีการละในความตั้งหมั่นที่ผิด เฉพาะสัมมาสมาธิเป็นผลปรากฏ

ญาณนั้น การละนิวรณ์องค์ญาณ จะเป็นปฐมญาณ หรือ ทุติยญาณ มรรคก็เหมือนกัน มรรคมีองค์ ๘ มีหน้าที่ต่อเนื่องกันหรือรวมกัน หาใช่ต่างคนต่างอยู่ หรือต่างคนต่างทำกันคนละคราวไม่ ท่านยกสัมมาทิฏฐิความเห็นถูกขึ้นก่อน ขณะที่กำหนดกายเวทนาจิตธรรมอยู่ยังเป็นโลกีย์อยู่ เมื่อใดถึงนิพพาน หรือเห็นอริยะสัจจะธรรมทั้ง ๔ แล้ว ปัญญาอันนี้ก็เป็นโลกุตระ คำว่า มรรคสัจจะนั้น ต้องเป็นโลกุตระ นิโรธกับมรรคเป็นโลกุตระ ทุกข์กับสมุทัยเป็นโลกีย์ สัมมาทิฏฐิในองค์มรรคเป็นโลกุตระ สัมมาทิฏฐิที่เป็นมรรคสัจจ์นั้นเห็นอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ถึงจะเป็นโลกุตระได้ ความจริงมรรคทั้ง ๘ นี้อยู่ในจิตดวงเดียวกัน ที่เป็นญาณสัมปยุต เมื่อจิตรับอารมณ์อะไร เจตสิกก็รับอารณ์อันนั้น แต่ปัญญาของเราจะสงเคราะห์เข้าในอินทรีย์ ในโพชฌงค์ เป็นอิทธิบาทหรือยัง ท่านถือเอาสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกนี้เป็นประธาน มรรคต่อไปก็ได้ปัจจัยมาจากความเห็นถูกนั่นเอง สัทธา

วิริยะ สติปัญญา ที่ประกอบในจิตดวงนั้น ก็ต้องเห็นถูกไปด้วย จึงยกเอาสัมมาทิฏฐิเป็นประธานในองค์มรรคนั้น เมื่อจิตดวงนั้นเห็นถูกแล้ว เจตสิกทั้ง ๗ ที่ประกอบในจิตดวงนั้น ก็ต้องเห็นถูกไปด้วย มรรคทั้ง ๘ ต้องได้ในอารมณ์อย่างเดียวกัน การกำหนดสติปัฏฐาน เป็นการทำกิจของอริยะสัจจ์แล้ว ตัวสติปัฏฐาน สงเคราะห์ลงเป็นทุกข์สัจจะหมด ชื่อว่าเป็นการเจริญสติอริยะสัจจ์ ๔ แล้ว การกำหนดทุกข์เป็นตัวมรรคสัมมาวายาโม สัมมาสติ และปัญญาเป็นองค์มรรค ตัวกำหนดทุกข์ก็คือ อาตาปี สัมปชาโน และสติมา นี้เองเป็นตัวกำหนด กายเวทนา จิตธรรม เป็นทุกข์สัจจ์ การรู้กาย รู้เวทนา รู้จิต รู้ธรรม เป็นอริยะสัจจ์เหมือนกัน แต่จะครบ ๔ หรือไม่เท่านั้น ทั้งโลกุตรและโลกีย์ ถ้าเป็นโลกีย์ก็ยังไม่ครบ ๔ กิจก็ยังไม่ครบ สัมมาสมาธิ คือความตั้งมั่นของจิตในอารมณ์ที่ถูก คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมาสมาธิก็มาจากสัมมาวายาโม และสัมมาสตินั่นเอง ลักษณะของสัมมาสมาธิมีการสงบจากการฟุ้งซ่าน ถ้าความสงบนั้น ๆ ไม่ได้สงบจากอำนาจของสติปัฏฐานก็ใช้ไม่ได้ การมีสติปัฏฐานเป็นอารมณ์ มรรคทั้ง ๘ ก็เข้าหมด ไม่ต้องทำทีละที มีการตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ เป็นกิจของสัมมาสมาธิ การเป็นสัมมาหรือไม่อยู่ที่อารมณ์ มีการละความตั้งมั่นในอารมณ์ที่ผิด จะมีเฉพาะสัมมาสมาธิ ไม่เอาสมาธิไปตั้งมั่นในอารมณ์อื่นเป็นผลปรากฏ

มรรคมีองค์ ๘ จะต้องมีกิจต่อเนื่องกันและร่วมกัน มีอารมณ์ร่วมกัน เหมือนกับองค์ของญาณฉะนั้น ถ้าเป็นมรรคสัจจ์ต้องเป็นโลกุตร

นิโรธสัจจ์กับมรรคสัจจ์นั้นเป็นโลกุตร ทุกข์กับสมุทัยเป็นโลกีย์สัจจ์ มรรคที่เป็นมรรคต้องเห็นอริยะสัจจ์ ๔ ถึงจะเป็นโลกุตรได้ การกำหนดสติปัฏฐานเป็นการทำอริยะสัจจ์ ๔ ด้วย อารมณ์ของสติปัฏฐาน สังเคราะห์เป็นทุกข์สัจจ์หมด การเจริญสติปัฏฐานนั้นแหละ ชื่อว่าเป็นการเจริญอริยะสัจจ์ ๔ แล้ว การกำหนดทุกข์นี้เป็นตัวมรรคใช่ไหม เพราะสัมมาวายาโม สัมมาสติเป็นมรรคหรือเปล่า ปัญญาเป็นมรรคหรือเปล่า การกำหนดทุกข์นั้นแหละเป็นสัมมาวายาโม สัมมาสติเป็นสัมปชัญญะตัวปัญญานี้เอง ที่เป็นส่วนของมรรค ส่วนกายเวทนาจิต ธรรมนั้นเป็นทุกข์สัจจ์

ขณะใดจิตอยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน จะเป็นอารมณ์อะไรก็ได้ ขณะนั้นจิตก็เป็นสมาธิเหมือนกัน เรียกว่าคนิกะสมาธิ กิจของสมาธิมีหน้าที่กำจัดนิวรณ์ นิวรณ์ไม่เกิดเพราะวิริยะ และสติมีอยู่ในที่นั้น วิริยะและสติเป็นองค์ของสมาธิ ประกอบในที่นั้นขณะใด ขณะนั้นก็จัดเป็นสมาธิ เพราะมีหน้าที่กำจัดนิวรณ์ ถ้าไม่มีวิริยะและสติแล้วก็ไม่สามารถจะกั้นนิวรณ์ไว้ได้ สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ทั้ง ๓ นี้เป็นสมาธิ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป ทั้ง ๒ นี้เป็นปัญญา การงานของมรรค ๘ นี้ ได้แก่ศีล ได้แก่สมาธิ ได้แก่ปัญญา ในขณะที่เจริญสติปัฏฐานนั้นจะต้องมีกิจเข้าทั้ง ๓ ถึงแม้จะไม่มีอารมณ์ของศีลมาให้เจตสิกทำงานก็ตาม แต่ว่าการล่วงศีลจะเกิดขึ้นไม่ได้ แปลว่ากิจของศีลที่ไปพร้อมแล้ว ส่วนองค์ธรรมจะมีครบหรือไม่ ไม่สำคัญ

จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน ในอารมณ์ทั้ง ๖ หรือในอิริยาบท ทั้ง ๔ อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง จิตก็เป็นสมาธิเหมือนกันเรียกคนิกะสมาธิ กิจของสมาธิมีหน้าที่กำจัดนิวรณ์ นิวรณ์เกิดไม่ได้เพราะอำนาจของวิริยะ และสติมีอยู่ในที่นั้น ในขณะนั้น ในอารมณ์นั้น วิริยและสติเป็นองค์ ของสมาธิ มีหน้าที่ป้องกันนิวรณ์ไม่ให้เกิดขึ้น สัมมาสมาธิ สัมมาวายาโม สัมมาสติเป็นสมาธิ สัมมาสังกัปโปกับสัมมาทิฏฐิเป็นปัญญา การงาน ของมรรค ๘ ท่านสงเคราะห์ได้แก่ศีล ได้แก่สมาธิ ได้แก่ปัญญา องค์ จะมีครบทั้ง ๘ หรือไม่ครบก็ไม่สำคัญ การปฏิบัตินี้เราต้องการจะละ กิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด มรรคจะเกิดครบหรือไม่ ครบไม่สำคัญ ในที่ไหนมีกิจที่ชำระกิเลสอย่างละเอียด อย่างกลาง อย่างหยาบ ในที่นั้นชื่อว่ามรรคมีองค์ ๘

เรื่องมัชฌิมาปฏิปทา

ในการปฏิบัติที่จะให้ถูกต้องตามมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อทำลายเสีย ซึ่งความยินดียินร้ายในที่นั้น ขึ้นอยู่ที่สภาวะของอารมณ์ เพราะอารมณ์ เป็นปัจจัยอันสำคัญของจิต และจิตทุกๆดวงก็ปราศจากอารมณ์เสียไม่ได้ เลย แม้แต่จิตที่เป็นโลกุตร ก็ยังต้องมีนิพพานเป็นอารมณ์ จิตจึงมี หลายอย่าง เพราะว่าอารมณ์มีหลายอารมณ์ มีหลายอย่างอารมณ์ที่เป็น เหตุให้ทำลายความยินดียินร้าย คืออารมณ์ในสติปัฏฐานนั้นเอง ข้อ

สำคัญอยู่ที่จะต้องมีอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันเท่านั้น จึงจะทำลายความยินดียินร้ายได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องเพ่ง เพื่อจะได้รู้ความจริงในอารมณ์ที่กำหนดอยู่นั้น และจะต้องดูจนกว่าสภาวะเหล่านั้น แสดงความจริงให้เห็นว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในการที่ผู้ปฏิบัติไม่เห็นว่านามรูป ไม่เที่ยงนั้นก็เพราะสันตติปิดบังไว้ ที่ไม่เห็นว่านามรูปเป็นทุกข์ ก็เพราะอิริยาบถปิดบังไว้ ที่ไม่เห็นอนัตตาเพราะว่าฆนสัญญาความที่ร่วมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนปิดบังไว้ จึงมีความสำคัญผิดว่าเป็นตัวเป็นตนขึ้น ถ้าหากว่าการกำหนดนั้น เป็นการกำหนดที่ถูกต้องแล้ว จะต้องเป็นการทำลายสันตติ ซึ่งเป็นเครื่องปิดบังความไม่เที่ยง และทำลายอิริยาบถที่ปิดบังทุกข์และเป็นการทำลายฆนสัญญาที่เป็นเครื่องปิดบังอนัตตา ไปในตัวนั้นเอง แต่ว่าจะต้องเป็นการกำหนดให้ถูกต้องด้วยเหตุผล จึงจะเป็นเช่นนั้นได้

เรื่องความเกิดดับในอุทยัพพยญาณ

อุทยัพพยญาณอันนี้ เป็นอุทยัพพยญาณอันหนึ่งที่จะปลดเปลื้องหรือทำลาย สักกายทิฏฐิ ที่มีความเห็นผิดว่านามรูปนั้นเป็นตัวตนเป็นเราที่อยู่ในจิตสันดาน ที่เรียกว่าอนุสัย

ในการที่ให้ผู้เจริญวิปัสสนา ต้องทำความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าเวลากำลังดูรูปอะไรหรือนามอะไรอยู่นั้น ก็เพื่อจะทำลายฆนสัญญา คือความ

เป็นกลุ่มเป็นก้อนในนามรูป เพราะนามรูปนั้นรวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ จึงทำให้เกิดความสำคัญว่าเป็นตัวเป็นตนขึ้น เมื่อได้มาทำการกำหนดแต่ละรูปแต่ละนาม ก็จะมีความรู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่านามก็ตามรูปก็ตามมิใช่อันเดียวกัน ต่างก็มีสภาวะและต่างก็มีปัจจัย มีที่อาศัยต่างกันเป็นสัดเป็นส่วน เฉพาะของๆตน การที่กำหนดรูปนามดังนี้ ๑. นั่งขณะที่กำลังดู ๒. รูปนั่ง ๓. จิตเป็นปัจจัย คำว่านั่งนั้นสติรู้ ส่วนรูปนั่งปัญญารู้ หน้าที่ของนามรูปปริจเฉทญาณ ทำลายฆนสัญญา ทำลายสันตติและอิริยาบถที่ปิดบังทุกข์ด้วย

การกำหนดอิริยาบถเพื่อแยกรูปแยกนาม

การกำหนดอิริยาบถเพื่อแยกนามแยกรูปให้ออกจากกันนั้น ก็ด้วยการกำหนดลักษณะ การงานและเหตุปัจจัยของนามรูปนั้น ให้ออกเป็นคนละสัดละส่วน อย่าให้ไขว้เขวกัน เช่นพิจารณาอิริยาบถนั่ง ขณะกำลังดูกำหนดว่านั่ง รูปนั่งจิตเป็นปัจจัย นั่งที่สติรู้ รูปนั่งปัญญารู้ จิตเป็นปัจจัย และให้รู้อยู่นั้นที่กำลังนั่งเป็นรูปที่กำลังดูรูปนั่งอยู่นั้นเป็นนาม

อาสวะกิเลส

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาไม่ต้องรู้อะไรมาก เพราะว่าต้องการละกิเลสและเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นเท่านั้น ปัญญานั้นก็คือการรู้เท่าทันกิเลสนั้นเอง กิเลสก็เกิดขึ้นไม่ได้ วิปัสสนาจะเกิดหรือไม่เกิดไม่สำคัญ วิปัสสนาไม่

เกิดก็เพราะกิเลสบังคับไว้ ถ้าเราไม่รู้จักเท่าทันกิเลส กิเลสก็ล่อลวงทำให้เข้าใจผิดไปต่าง ๆ ปฏิบัติผิดบ้าง เข้าใจผิดบ้าง วิปัสสนาก็เกิดไม่ได้ ดังนั้นการเข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่ต้องทำอะไรทั้งหมด คอยดูแต่ว่ากิเลสเกิดขึ้นหรือเปล่า ความอย่างนี้ ความตั้งใจอย่างนี้ ความต้องการอย่างนี้เป็นไปกับ กิเลส หรือเกิด ขึ้นด้วย อำนาจ กิเลส หรือเปล่าเท่านั้น คอยดูเท่านี้ก็พอแล้ว พอรู้ว่าความรู้สึกอย่างนี้ ที่เป็นไปในอารมณ์นี้ กิเลสอะไรเข้าอาศัยเท่านี้แหละ พอเรารู้อย่างนี้แล้ว กิเลสก็เข้าอาศัยไม่ได้ แต่ถ้าอารมณ์นั้นกิเลสเข้าอาศัยได้ก็แปลว่าจิตนี้ไม่ได้ตั้งอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา หรือในข้อปฏิบัติในหนทางที่จะทำให้ถึงความบริสุทธิ์ได้ เพราะกิเลสเข้าอาศัยเสียแล้ว เมื่อรู้อย่างนั้นเราก็ยกขึ้นจากกิเลสได้ และตั้งอยู่ในทางที่ถูกได้ ถ้าเราไม่รู้ไม่เข้าใจหน้าตาของกิเลส เมื่อตกไปแล้วจิตนั้นจะบริสุทธิ์ได้อย่างไร ปัญญาก็เกิดไม่ได้ ดังนั้น การเจริญ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่ต้องทำ อะไร ให้ รู้จัก หน้าตาของกิเลสเท่านั้นพอแล้ว จะปฏิบัติได้อย่างดี แต่ถ้าผู้ปฏิบัติมุ่งไปเพื่อต้องการปัญญาเกิดขึ้นจะเอาความบริสุทธิอย่างนี้ไม่ได้ ตั้งใจไปทำการล้างกิเลสก็ไม่มีหวังที่จะได้ เพราะความหวังความตั้งใจอย่างนี้เป็นกิเลส และตัวกิเลสนั้นถ้าไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจชัดเจนแล้ว ก็ยากที่จะรู้จักหน้าตามัน กิเลสเป็นของสำคัญที่สุดที่เราจะต้องรู้ ต้องพยายามสังเกตลักษณะที่เกิดขึ้นแก่จิตนั้นแหละ จึงจะมีประโยชน์ เราก็ต้องอาศัยการศึกษาต่อจากนี้ จะแสดงกิเลสตัวสำคัญ ๆ ที่จะคอยไหลท่วมทับจิตใจ

สัตว์โลกทั้งหลายให้เร่าร้อนคลุ้มคลั่งทุรนทุรายอยู่เป็นประจำ อาสวะกิเลสที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองไม่รู้ผิดไม่รู้ถูก ทำให้จิตรู้ผิดเข้าใจผิดไปในอารมณ์นั้นอยู่เสมอๆ ไปทุกๆ ขณะจิต จึงเรียกตัวที่เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้ว่า "อาสวะ" ซึ่งมีหน้าที่ทำให้คนเมาคนหลง

อาสวะนี้มี ๔ อย่าง คือ

๑. กามาสวะ องค์ธรรมได้แก่โลภะเจตสิก ต้องการและติดอยู่ในกามคุณอารมณ์

๒. ภวาสวะ องค์ธรรมได้แก่โลภะเจตสิกเหมือนกัน ต้องการและติดอยู่ในภพต่าง ๆ

๓. ทิฏฐาสวะ องค์ธรรมได้แก่ทิฏฐิเจตสิก คือการถือผิดจากสภาวะ

๔. อวิชชสวะ องค์ธรรมได้แก่ โมหะ เจตสิก

ลักษณะของทิฏฐิเจตสิก

๑. มีการถือมั่นด้วยหาปัญญามิได้เป็นลักษณะ

๒. มีการถือมั่นผิดจากสภาวะเป็นกิจ

๓. มีการยึดถือความเห็นผิดเป็นผล

๔. มีความไม่ต้องการเห็นพระอริยเป็นเหตุใกล้

อาสวะนี้มี ๔ อย่าง คือ

๑. กามาสวะ องค์ธรรมได้แก่โลภเจตสิก ได้แก่ความยินดีหรือความใคร่ความต้องการในกามคุณทั้ง ๕ นี้แหละเป็นเครื่องดองหรือเข้าไปดองอยู่ในจิตใจ จึงทำให้ใคร่อยู่ในกามคุณทั้ง ๕ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น รู้รส การสัมผัสถูกต้อง

๒. ภวาสวะ องค์ธรรมได้แก่โลภะเจตสิกเหมือนกัน ได้แก่ความยินดีในอัตภาพ คือขันธ์ที่ตนได้เพราะตามธรรมดาของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อได้อัตภาพอย่างไรแล้ว ก็ต้องยินดียึดถืออยู่ในอัตภาพอย่างนั้น ไม่อยากจะให้สูญสลายไป เช่นกลัวตาย หรือไม่อยากตายเป็นต้น ในอาการเช่นนี้ หรือความรู้สึกอย่างนี้แหละเข้าไปดองอยู่ในจิตสันดาน เรียกว่า ภวาสวะ ต้องการหรือติดอยู่ในภพต่าง ๆ

๓. ทิฏฐาสวะ องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิ เจตสิก ได้แก่ความเห็นผิด จากความเป็นจริงของสภาวะ เช่นเห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข เห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ความเห็นผิดอย่างนี้ ย่อมมีเกิดเนืองอยู่ในอารมณ์เสมอก็เพราะความรู้สึก ดังนี้แหละที่เข้าไป หมักดองอยู่ในสันดานจึงเรียกว่า ทิฏฐาสภาวะ

๔. อวิชชาสวะ องค์ธรรมได้แก่ โมหะ เจตสิก ได้แก่ความไม่รู้เหตุผลตามความเป็นจริงของสัจจธรรม มีทุกข์สัจจ์ เป็นต้น ความ

รู้อย่างนี้เข้าไปหมักดองอยู่ในจิตสันดานของสัตว์ทั้งหลาย จึงเรียกว่า อวิชชาสวะ เป็นมูลของวัฏฏะทั้งปวง

องค์ธรรม หรือ วัตถุธรรม ของอาสวะทั้ง ๔ นี้ กามสวะ และ ภวาสวะทั้ง ๒ นี้ ได้แก่ โลภะเจตสิก ทิฏฐาสวะ ได้แก่ ทิฏฐิ เจตสิก อวิชชาสวะ ได้แก่ โมหะเจตสิก ได้วัตถุ ๔๕-๑๑ ธรรม ๓ ประการ

การงานของใจ

ความสำคัญอยู่ที่ความรู้สึก อยู่ที่การงานอารมณ์เป็นสิ่งที่ถูกรู้ ถูก เราทำงาน งานน่ะมันอยู่ที่เรา วัตถุนั้นมาถูกเราทำงานที่นี่ ความผิด อยู่ที่คนทำงาน อยู่ตรงความรู้สึกนี่แหละเป็นการงานของใจ รู้สึกผิด หรือรู้สึกถูก ในที่นั้นน่ะสำคัญมากทีเดียว แต่นี่เราไม่ได้สังเกตตรงการ งาน เราไปสังเกตตรงผลของงานของมันที่ปรากฏขึ้นมาแล้ว ตัวรู้ว่า ผิดด้วย ผิดไม่ได้ผิดตรงผลโน่น มันผิดตั้งแต่เหตุนี้ ตั้งแต่เริ่มทำงาน แล้ว แต่เราไม่รู้ พอเรารู้เราก็ทำไม่ผิด ที่เราไม่รู้เราต้องทำผิด มัน เกิดขึ้นเสียแล้ว ผิดตั้งแต่เริ่มทำงานนี่ ตัวสติสัมปชัญญะในอารมณ์ ปัจจุบันนั้นแหละ ขณะที่ดูรูปอะไรรู้ว่าเวลานี้ตัวดูรูปอะไร นามอะไร ที่รู้ว่ารูปอะไร นามอะไร นี่แหละตัวมัชฌิมาล่ะ ถ้าขาดไปก็ตกลาก มัชฌิมาไปตัวมัชฌิมาปฏิปทาอารมณ์ปัจจุบันนี้ระงับความวุ่นวาย ระงับ กิเลสความยินดียินร้าย ความวุ่นวายในอารมณ์ต่าง ๆ มันระงับหมด แต่

ว่าทำไมถึงวุ่นวาย อ้ายวุ่นวายนี้ คือตัวกิเลสนั่นเอง ทำให้วุ่นวายไป ทางโน้นไปทางนี้ ลากไปรู้สึกอย่างนั้น ประเดี๋ยวลากไปรู้สึกอย่างนี้ ประเดี๋ยวทำให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นมาว่าอย่างนั้น อย่างนี้เกิดจากความปรารถนามากด้วยแหละ เกิดจากความไม่เข้าใจ ความไม่เข้าใจนี้สำคัญมาก สำคัญที่สุดเลย

ความมุ่งหมายในการเจริญวิปัสสนา

ในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น ต้องการรู้เหตุผลตามความเป็นจริงของสภาวะ ไม่ใช่ต้องการนิ่งหรือสงบหรือความสุข เป็นแต่ต้องการรู้ ตามความเป็นจริง ของธรรมทั้งปวงเท่านั้น ดังนั้นหลักการเจริญวิปัสสนาในทางที่ถูกแล้วก็คือยิ่งเพ่งยิ่งรู้ ยิ่งเพ่งมากเท่าไรปัญญาก็ยิ่งหยั่งรู้มากเท่านั้น เมื่อยิ่งเกิดความรู้มากเท่าไร ความสงสัยที่เกิดจากความไม่รู้จริงก็ยิ่งหมดไปมากเท่านั้น เพราะตามเหตุผลนั้นกิเลสคือความสงสัยนี้จะหมดลงได้ด้วยอาวุธคือปัญญา ความรู้แจ้งเห็นตามความเป็นจริงในเหตุผลแห่งธรรมด้วยปัญญาของตนเอง ที่เขาไปเพ่งพิสูจน์ดูอยู่นั้นหาใช่หมดไปเพราะไม่รู้อะไรไม่ ฉะนั้นการที่จะใช้อารมณ์ที่จะเอามาเพ่งเป็นกัมมัฏฐานของวิปัสสนา จึงต้องใช้อารมณ์ที่เป็นตัวกิเลส คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ที่เข้าใจว่าเป็นเรา เป็นตัวของเราที่อาศัยอยู่ในอารมณ์นั้นแล้วยกเอาอารมณ์นั้นขึ้นมาเพ่ง เพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา

รู้ตามความจริงในอารมณ์เหล่านั้น แล้วปัญญาอันนั้น จึงจะเข้าไปประหารกิเลสที่เข้า อาศัยเกิดขึ้นใน อารมณ์นั้นให้หมดไปได้ ถ้าหากไม่ใช่อารมณ์ที่มีกิเลสคืออารมณ์ ที่มีตัณหามานะทิฏฐิอาศัยอยู่ วิปัสสนาปัญญาก็เกิดไม่ได้

เหตุผลในการปฏิบัติ

สติมีหน้าที่ระลึกรู้ในอารมณ์เท่านั้นเอง ระลึกรู้ในอารมณ์ที่นั่งหรือระลึกรู้ท่าที่นั่งนั้นและสตินี้ไม่มีหน้าที่จะรู้รูปนามเลย รูปนามก็ไม่ใช่อารมณ์ของสติ เป็นอารมณ์ของปัญญา คือสัมปชัญญะที่อยู่ร่วมกันกับสตินั้น ๆ คือว่าเวลานั้นมีสติ มีความเพียร แล้วก็มีสติระลึกรู้ในอารมณ์สมมติว่า "นั่ง" อย่างนี้ สติก็ระลึกรู้ในที่ที่นั่ง แต่ที่รู้นั่งนี้เป็นรูปนั้นเป็นเรื่องของสัมปชัญญะหรือปัญญา ดังนั้นถ้าจะมีแต่สติเฉย ๆ ไม่มีสัมปชัญญะ ก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นรูปอะไรเป็นนาม เมื่อไม่รู้ว่าอะไรเป็นรูปอะไรเป็นนามแล้ว ก็ไม่รู้ว่านั่งนี่เป็นรูป เมื่อไม่รู้ว่ารูปนั่ง ก็ต้องเป็นเรานั่ง จะเอาเราออกจากท่านั่งไม่ได้เลย จะเอาออกได้ด้วยวิธีอย่างไร เอาออกได้ด้วยวิธีรู้ว่ามันเป็นรูปไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้นการปฏิบัติก็จะต้องมีเราร่วม อันนี้สำคัญสำคัญมาก อันนี้จะร่วมหรือไม่ร่วมบางทีก็ขาดไป แต่โดยมากขาดสัมปชัญญะ ผู้ปฏิบัติต้องใช้ความสังเกตว่าอารมณ์ที่เรากำหนดไปนั้น ความรู้สึกที่เรากำหนดสมบูรณ์ไหม

ถ้าเราไม่รู้ว่านั่งเป็นรูป ก็ต้องเป็นเรานั่ง เพราะ "เรา" นี้คองอยู่ในสันดานแล้ว เป็นเจ้าของเลย ใช้จ่ายทั่วไปหมดเลยในอารมณ์ทั้ง ๖ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่นรู้รส นั่งนอน ยืน เดิน กิน อาบน้ำ ทุกอย่าง สบายไม่สบาย เจ็บไข้อยู่กับเวทนา เราไม่สบายอะไรอย่างนี้ เมื่อเราดูเราก็ต้องรู้ ด้วยว่าสติก็ระลึกในอารมณ์ จากอาการที่นั่งแล้วก็ต้องรู้ว่าอาการนั่งนี้เป็นรูปด้วย และเราต้องทำความรู้สึกไปพร้อมกันว่าเวลานี้เราดูรูปนั่ง ต้องทำความรู้สึกตัวในเวลาที่กำหนดดูว่าดูรูปนั่ง ขาดอันใดอันหนึ่งก็ไม่ได้ ถ้าขาดอันใดอันหนึ่งแล้ว อารมณ์ของปัญญาก็ไม่มียกนามรูปขึ้นมาให้ปัญญาพิจารณาแล้ว ก็เอา "เรา" ออกไม่ได้ "เรา" นี้เป็นอนุสัย เป็นทิฏฐานุสัย รู้เสียจนชำนาญ เข้าไปหมักดองอยู่อย่างเชี่ยวชาญทีเดียว พอไปเห็นอะไรเข้า ไปกระทบอะไรเข้า คำว่า "เรา" ก็ต้องขึ้นมาทำงานด้วยเรื่อย รู้สึกว่า เรา แต่ที่นี้เวลาปฏิบัติ ถึงแม้วิปัสสนายังไม่เกิด ยังไม่ทำลายเราก็จริง "เรา" ใหม่ก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่คำว่าเราเก่ายังไม่ได้ถูกทำลาย ตัวอนุสัยก็จะทำลายได้อย่างไร ก็ต้องทำลายได้ด้วยปัญญา ที่สร้างความรู้สึกขึ้นมาในจิตใจอย่างนี้ เพราะมันยังอยู่ในจิตใจเหมือนกัน แต่ที่นี้เราต้องสร้างปัญญาขึ้นมา ความรู้สึกเกิดขึ้นมาในจิตใจเหมือนกัน ว่าไม่ใช่เราอนุสัยที่อยู่ในใจนั้นถึงจะขยายตัวออกไปได้ เพราะว่าปัญญาเกิดขึ้น มีความรู้สึกขึ้น มีความรู้สึกขึ้นไปแทนที่ว่าไม่ใช่เราแล้ว นั่นแหละอนุสัยจึงจะออกไปได้ เพราะว่าปัญญา

เกิดขึ้น มีความรู้สึกขึ้นไปแทนที่ว่าไม่ใช่เราแล้ว นั่นแหละอนุสัยจึงจะออกไปได้ เพราะว่า ปัญญาเกิดขึ้น มีความรู้สึกขึ้นไป จากที่ตรงนั้นได้ ดังนั้น แทนที่ ว่าไม่ใช่ เราแล้ว นั่นอนุสัย ถึงจะ ออกจาก ที่ตรง นั้นได้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำความรู้สึกว่าเราดูรูปนั่ง ที่เป็นความสำคัญอันหนึ่งขอให้จำไว้ด้วยว่าเวลากำหนดดู จะต้องมีความรู้สึกอย่างนี้เป็นดูรูปนั่ง เพราะว่ารูปหรือนามนี้เป็นอารมณ์ของปัญญา คือสัมปชัญญะจะต้องมีอารมณ์นั้นร่วมกันไป

ความสำคัญมากก็คือว่าต้องสำรวม ต้องมีการสำรวมอินทรีย์อยู่ในที่นั้นด้วย สำรวมอินทรีย์นี้หมายความว่าอย่างไร หมายความว่าต้องได้อารมณ์ปัจจุบันทีเดียว จิตต้องตั้งอยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน วิปัสสนาที่แท้จริงแล้ว ต้องเห็นในขณะที่นามรูปนั้นเกิดอยู่ ต้องเห็นในขณะที่เรากำลังดูอยู่ เช่นเรากำหนดดูรูปนั่ง ที่เราจะเห็นว่ารูปนั่นนี้ไม่เที่ยง ไม่ใช่ต้องเปลี่ยนอิริยาบท ถ้าเปลี่ยนแล้วก็ยังไม่เข้าคั่นวิปัสสนา แต่การที่ไปทำวิปัสสนาต้องเห็นขณะที่เรากำลังกำหนดดู และในขณะที่รูปนั้นยังอยู่โดย ไม่ต้อง เปลี่ยนท่า ทีนี้เรา ต้องได้ ปัจจุบัน เพราะว่า ปัจจุบันนิวรณ์เข้าไปไม่ได้ จิตจะอยู่เฉพาะที่นั้น อย่างเวลาเห็นก็เฉพาะอารมณ์เห็น เวลานั่งก็เฉพาะกำหนดดูรูปนั่งเท่านั้น ถึงจะเห็นว่ารูปนั่งกำลังไม่เที่ยงอยู่ เวลานั้นนั่งอยู่ก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน แต่เราไม่เห็นเพราะการกำหนดดูของเราน้อย หรือปัญญาของเรายังอ่อน เราก็น้อยก็ไม่

ทันเห็น อย่างนี้เราก็ต้องมีการสำรวมในอารมณ์ปัจจุบัน ไม่ให้จิตไปที่อื่น ปัจจุบันเป็นการห้ามนิวรณ์แล้ว มันก็ฟุ้งไปในเรื่องกามบ้าง ในเรื่องอารมณ์ที่พอใจบ้าง นึกถึงอารมณ์ที่ไม่พอใจบ้าง หรือไม่อย่างนั้นก็ฟุ้งซ่านไปเฉย ๆ ไม่ดูตรงนั้นหรอก ฟุ้งไปแสดงว่า จิตออกไปจากอารมณ์นั่นแล้วใช่ไหม แปลว่าไม่ได้ดูที่รูปนั้นหรือนามนั้น แล้วจิตไปรับอารมณ์อื่นแล้วมีนิวรณ์จูงเอาไป เอาไปอย่างไร นิวรณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นก็แสดงว่าจิตนั้นต้องอยู่ในอารมณ์ปัจจุบันไม่ได้ ไม่ได้ดูแล้วดูไม่ได้ทำงาน แล้วจิตก็ไปรับอารมณ์อื่น ๆ ไปนึกถึงอดีตบ้างอนาคตบ้าง เมื่อไม่ได้ดู แล้วก็ไม่เห็น วิปัสสนานั้น ที่จะสงบจาก นิวรณ์ได้สงบได้ในอารมณ์ปัจจุบัน ถ้าไม่มีอารมณ์ปัจจุบันแล้ว วิปัสสนาไม่มีหวังเลย

รูปนามนี้รู้ได้ตั้ง ๓ อย่าง

รู้ด้วยการฟังอาจารย์สอน รูปนามก็จำได้หรือด้วย เวลาปฏิบัติเวลากำหนด หรือรู้ด้วยวิปัสสนา คือนามรูปปริทเฉทญาณนี้ เข้าถือทิฏฐิวิสุทธิแล้ว มิจฉาทิฏฐิไม่เข้าไปเจือปนอยู่ในนั้นแล้ว เพราะอะไรบริสุทธิ์ เห็นเป็นนามเป็นรูปแล้ว ไม่มีเราไม่มีตัวตนคนสัตว์ ในที่นั้นอันนี้เป็นวิปัสสนาขั้นต้นทีเดียว สงเคราะห์เข้าวิสุทธิเรียกว่า ทิฏฐิวิสุทธิ

ดังนั้นการทำวิปัสสนาอย่านึกว่าจะทำแต่สติปัฏฐานอย่างเดียว จะต้องมีวิสุทธิเข้าร่วมกันด้วยและความรู้สึกคือตัวญาณ ก็ต้องมีและเป็นเหตุเป็นผลกัน ไม่ใช่นึกจะทำอย่างไรก็ทำลงไป โดยไม่คำนึงว่าความรู้สึกอย่างนี้ จะเป็นปัจจัยให้รู้สึก เป็นวิสุทธิไหม หรือมันจะเป็นปัจจัยให้กิเลสเข้าไม่มีรู้สึก อย่างนี้วิปัสสนาก็ไม่มีหวัง ทีนี้เมื่อดูอย่างนี้แล้ว เมื่อเห็นว่าตัววิริยอย่างนี้ ไม่ใช่อันเดียวกัน เป็นคนละรูป ๆ แล้วนี้ต้องได้ปัจจุบันเสียก่อนถึงจะรู้อย่างนี้ ทีนี้เมื่อมันเป็นคนละรูปๆแล้ว นี้แหละเราถึงจะมี โอกาสทำลายฆนสัญญาณได้แต่ละรูปไม่ติดต่อกัน เมื่อไม่ติดต่อกันแล้ว ทีนี้รูปไหนมันเกิดขึ้น รูปไหนมันดับไปเราก็จะเห็นชัด สัตตติที่สืบต่อในรูปที่เร็วมากสืบต่อในรูปที่มีรูปที่ดับนั้นไม่เห็น เราไม่เห็นในรูปที่ดับ แล้วมันเกิดขึ้นมาใหม่เราเห็นแต่ในรูปที่มีอยู่เรื่อย ทีนี้เมื่อสันตติมันดับแล้วเราถึงมีโอกาสเห็นอนิจจัง อันนี้ก็เป็นความสำคัญอันหนึ่งที่เราจะต้องสำคัญ (สังเกต)

เมื่อเราเข้าใจเวลาไปทำท่านต้องใช้ความสังเกต เรียกว่าการ ศึกษาไปศึกษาว่าทำงานอีกที่หนึ่ง ศึกษาปริยัติทางตำราอันหนึ่ง วิปัสสนานี้ท่านบอกว่าอยู่ในปัญญาสิกขาอยู่ขั้นศึกษา ทีนี้ลักษณะของการศึกษาในการที่ทำน่ะอยู่ที่ไหนไม่ใช่ไปเอาปริยัติเข้ามา ไม่ใช่ศึกษาด้วยปริยัติเราศึกษาจากตัวสภาวะที่เดียว ตัวงาน วัตถุที่ถูกทำงานทีเดียว การที่เราศึกษา ในตำราศึกษาแต่ชื่อเท่านั้น ไม่มีตัวอยู่ในที่นั้น ทีนี้เราศึกษา

ตัวงานที่เดียวเราจะต้องใช้ความสังเกต ความสังเกตนั้นเป็นการศึกษา ถ้าคนทำแล้วขาดความสังเกต ถึงแม้จะเข้าใจดี พูดอะไรถูกหมดเพราะนั่งมาจำได้อาจารย์พูดอย่างนั้นถูกหมด แต่เวลา ทำงาน ถ้าขาด ความสังเกตแล้วก็ยากเหลือเกินที่จะจับจิตไปตั้งที่ถูกได้ เพราะนั่งอะไรท่านนั่งเข้าใจแล้ว ท่านจะต้องไปสังเกตแต่เวลาที่ท่านกำหนดอารมณ์ลงไปครั้งหนึ่ง ประกอบด้วยสติสัมปรัญญะท่านต้องสังเกตที่เดียวว่าความรู้สึกของท่านในอารมณ์นี้ถูกไหม อาจารย์บอกให้รู้สึกอย่างไร เวลานั้น ให้ทำความรู้สึกอย่างไรถูกไหมนี้ท่านต้องดูที่ความรู้ของท่านนี้ บางที่อาจารย์ก็บอกให้รู้นั่งรู้อยู่ในทางที่นั่งเฉยๆ ไม่มีความรู้สึกว่าดูอะไร ดูรูปอะไรไม่มี อย่างนี้ไม่ได้ละขาดไปแล้ว แต่ถ้าท่านไม่ได้สังเกต ท่านจะไม่รู้เลยแล้วจิตนี้จับอยู่ในอารมณ์ปัจจุบันหรือเปล่า ปัจจุบันนั้นอยู่ที่ตรงไหน นั่งอยู่ๆนึกว่านั่ง นั่ง ใจนะรู้สึกว่ารูปนั่งๆ หรือรู้ว่านั่งอยู่ไม่ใช่ปัจจุบันนะรู้ว่านั่งอยู่ๆถูกไหม ไม่ถูกก็สอนให้รู้ นั่งฉันก็สอนให้รู้เหมือนกัน รูปนั่ง นั่งอยู่รู้ด้วยความรู้สึกหรือด้วยความคิดนึก ท่านต้องสังเกต ถ้ารู้ด้วยความรู้สึก แล้วก็จะรู้อย่างไร ต่างกันอย่างไร ถ้ารู้ด้วยการคิดว่านั่งๆก็รู้สึกอยู่ในใจ นึกอยู่ในใจว่ารูปนั่งอย่างนี้ มันจะต่างกับรู้สึกอย่างไร อันนี้ต้องเข้าใจ แล้วเมื่อเข้าใจแล้วต้องไปสังเกตอีกว่าความรู้สึกของเราในขณะนี้ รู้สึกว่าอารมณ์นะเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า หรือขาดอะไรนี้ต้องสังเกตแล้วถึงจะรู้ว่าถูกต้องแล้วหรือยังไม่สมบูรณ์ ยังขาดอ้ายโน้นยังขาดอ้ายนี้ ยังขาดความรู้ตรงนั้นตรงนี้อยู่ต้องอย่างนี้ถึงจะได้แล้ว ที่นี้คุณลองคิดดูว่าจิตที่จะต้องทำงานอย่างนี้

ต้องห้ามกิเลสเสียก่อนใช่ไหม ต้องตัดอาหารของกิเลสเสียก่อน อยู่บ้านนี้แหละคุณวิปัสสนากุศลได้อาหารน้อยเหลือเกิน บางทีบางวันจะได้กินสักคำสองคำจะมานึกถึงรูปนามสักที หรือจะมาดูอะไรสักที นอกจากนั้นกิเลสมันเอาไปกินหมด อยู่บ้านน่ะอาหารของกิเลสได้มากเหลือเกิน คนที่หลีกออกจากบ้านเพื่อตัดอาหารของกิเลส เมื่อเราได้อารมณ์ของกิเลสนั้นเสมอ ๆ แล้วจิตดวงนั้นก็ต้องมีกิเลสอยู่ ขณะนั้นวิปัสสนาจะไปเกิดร่วมกัน กุศลอย่างไรได้ต้องคนละที ต้องเป็นอย่างนั้นเราก็ต้องมีอาหารตัดอารมณ์ที่เป็นปัจจัยแก่กิเลสเสียก่อน แต่ต้องปลีกตัวออกมา เรื่องที่บ้านก็ไม่มี ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รู้เรื่องใช่ไหมเวลานี้จิตยังไม่ได้ปัจจุบันมันก็ยังนึกไปถึงโน้นถึงนี่อยู่เรื่อยเทียวทั้ง ๆ ที่ตัดแล้วแต่ที่นี่ถ้า ไม่ตัดล่ะเห็นอยู่ได้ยินอยู่อะไรต่ออะไรถ้ายังอยู่อย่างนี้ เรื่องราวอะไรต่างๆเราจะทำได้หรือเหมือนกันคนใบ้นั่นไม่รู้เรื่องอะไรเลย วิปัสสนานี้รู้เองน๊ะ ไม่ใช่อาจารย์สอนให้รู้แม้แต่ พระพุทธเจ้าก็สอนให้รู้ไม่ได้จะต้องรู้เองด้วยการที่เข้าไปพิจารณาวัตถุนั้นๆ จนกระทั่งวัตถุนั้นแสดงความจริงให้เห็น ใครมอบให้เห็นไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าก็บอกให้เห็นไม่ได้บอกแต่อุบายที่จะเข้าไปเพื่อเห็น ต้องทำอย่าง นั้นต้อง กำหนด อย่างนี้ถ้าอาจารย์บอกให้เห็นได้จะลำบากอะไร ไม่ต้องพูดกันหลายเดือนพอบอกเสร็จท่านก็สำเร็จได้ทั้งนั้นแหละ แต่มันไม่ใช่อย่างนั้น คิดว่าเอาเพียงแต่อารมณ์ปัจจุบันจะต้องรู้อย่างไร เมื่อรู้อย่างนั้นแล้วอะไรจะเกิดขึ้น ความรู้สึกที่เป็นปัจจุบันและไม่ใช่ปัจจุบันนี้มี ความ รู้สึก ต่างกันอย่างไร อารมณ์ที่ถูกรู้ต่างกันอย่างไร

พิมพ์ที่ ห.จ.ก. ล. กรุงศิลป์พริ้นติ้งเพรส ๓๒–๓๔ จุฬาซอย ๓
ถนนบรรทัดทอง กรุงเทพมหานคร ไข่มุกข์ ศิริเทพมนตรี
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๖ โทร. ๕๑๒๔๕๘